

Előretölt

helyőrség

IRODALMI-KULTURÁLIS MELLÉKLET

6 Sándor Zoltán:
Kijárat a pokolból

11 Tasić Mile
Slavko Matkovićról

12 Vass Géza
Macskovits
Tituszról

2019. november 16. II. évfolyam 11. szám

Móló

vezérvess

Sinkovits Péter

Rezgésütődések

az eső zúg
a vers ver
a vér felfelé szökik

tűszelő térkép leng
vigasztalan úrben

Késő délután

ölelkezésre váró
kőangyalok vonulnak
a kálvária felé

bringás siet
kerekéről a kanyarban
kőszemcsék ütődnek

Vágytalan

Elhárítanám a szenvedély
eme indulatos lavináját.
Ma már betemetne.
Szabad akarok lenni.
A képzeletem ezért immár mögöttem.

a kivésett évszámokra

kispróza

A MACSKA

A macska mindennap máshol bukkant fel. Először egy építkezés állványzatán sütkérezett, és hunyorogva figyelte a sietős járókelőket. Másodjára az ivókút peremén üldögélt, és a víz csobogásának ütemére mozgatta a farkát. Harmadjára a pékség bejáratánál időzött, és unottan pofozgatott egy megsárgult falevelet. Rá következő napon a park ösvényén sétált végig, kimérten és kecsesen, akár valami hercegnő. Legközelebb a tévészékház mohás cserepein egyensúlyozott, és szemügyre vette a tetőre kihelyezett antennákat. Hatodjára egy hirdetőoszlop árnyékában lapult, lesunyit füllel, körmeit kimeresztve. Ugrásra készült. A téren burukkoló, mormásokon civódó galambok mit sem sejtettek az otlólétéről. Hetednapon a játszótér hintáján ücsörgött, és élvezte, ahogy hintáztatja a szél. Ekkor álmodott róla utoljára a férfi, pedig a következő héten és azután is úgy feküdt le, hogy a macskára gondolt elalvás előtt. Hiába. Bár a légzését, az akadozó, nehézkes légzését

hallgatva a feleségének úgy tűnt, hogy a férfi olyképpen szuszog, akárha egy macska telepedett volna a mellkasára. Afféle természetes jószág, amilyen a szomszéd tűzfalának tetején szokott lebzselni, amikor odasüt a nap.

A MASNI

A nevelő mondta, hogy amint felvijjog a sziréna, mindenki siessen ki az osztályteremből. Azt is mondta, hogy libasorban kell szaladni, szépen, egymás után, figyelje ki-ki az előtte lévő, és hogy véletlenül se maradjon le senki. A pincében pedig le kell majd kuporodni a fal mellé, térd közé szorított fejjel, hogy bukfencezni lehessen, ha netán fellökne a légnyomás. Különböző egy ilyen bomba letépheti a fejét annak, aki nem vigyáz. Azt is mondta a nevelő, hogy csak semmi hivalkodás, mindenki egyszerű, kényelmes öltözékben jönjön iskolába, és olyan cipőben, amiben

jól lehet futni, ha netán futni kell. Azt szerencsére nem tiltotta meg a nevelő, hogy a lányok szalagot hozzanak magukkal reggelente, a táskájukba rejtve. Így mindig, amint vége a bombariádoknak, és mehet mindenki haza, miután a tanításnak aznapra már vége, akkor a hajukba kötik szalagjukat a lányok. Némelyek befonják, mások koszorúba igazgatják, megint mások copfba fogják, szalaggal ékesítve. Földről, a felhők magasságából nézve csak az látszik, hogy színes masnik sorakoznak az iskola futballpályájának lelátójánál, ahol a fiúk lejátszák félbehagyott focimeccsüket.

AZ ANGYAL

Beleunt már nagyon az angyallétbe. Eleinte, pelyhesként, még izgalmasnak találta leselkedni a felhők mögül, figyelni a Földön járók mindennapjait, égi huncutságokkal bosszantani né-

meleyeket. Sose hitte volna, hogy közük kerülve más színben tűnik majd fel minden. Ráadásul a nagyra nőtt, esőszagú szárnyak megnyomorították a hátát. Időnként úgy ébredt, mintha tüzes vassal sütögetnék lapockatáját. Reggelente kiült a dóm tornácának faragott kőerkélyére, a pufi puttók meg a szatírcú vízköpők közé, és a kelő nap sugaraiban szárogatta magát, tollászkodott, ahogy a galamboktól látta. Érzékelte közben az ébredező várost, az illatokat, a neszeket. Ahogy a kikötő felől teherhajó túlkölése nyomja el a sirályok hangját, és csilingelve indul útjára az első villamos. A repülés azért mégiscsak szép ebben az egészben – gondolta ilyenkor, a korlától nekirugaszkodva –, amikor alád kap a szél, a mellcsontok megemelkednek, a hörgőket feltölti a levegő, és szárnyaid kifeeszülnek, akár a vitorlák. Előbb csak hagyod, hogy magával rántsón a mélység, majd fordul egyet a világ, és kezdődhet a végtelennek tűnő zuhanás.

Csík Mónika

Ismeretterjesztő

OKOS VÁROSOK

Általános fogalmak

Az utóbbi időben mind többször halljuk azt a kifejezést: „okos város”. Beszélgetve rádöbbenünk, nincs igazán teljes képünk arról, hogy e fogalom mit is jelent, így most röviden áttekintjük.

Európában a smart city – okos város koncepció több mint tíz évvel ezelőtt kezdett hódítani, jóllehet a világban ennek a koncepciónak már korábban is voltak jelentősebb fordulópontjai. Az egyik ilyen fordulópont 1999-ben történt, amikor Szingapúr „okos szigetté” vált.

Számos alapvető mutató áll rendelkezésünkre, amely meghatározza, melyik város tekinthető élhető „okos városnak”. Kezdetben a városok „okosodtak”, majd ahogy vonzóbbá váltak, egyre jobban nőttek és bővültek, úgyhogy fenntartható fejlődésük, de maga a városi élet is egyre inkább bonyolulttá vált.

Az egyik ismert, okos várossal kapcsolatos definíció a következő: „Az okos és fenntartható város olyan innovatív város, amely intenzíven használja az információs és kommunikációs technológiákat, és ily módon emeli az emberek életszínvonalát, irányítja a várost, valamint hatékonyabbá teszi a városi szolgáltatásokat, egyenlő mértékben figyelembe véve a mai és a jövőbeli generációk szükségleteit és a város gazdasági, társadalmi és ökológiai aspektusait.”

Az információs és kommunikációs technológiák szerepe fontos az okos városfejlesztés szempontjából. Az okos városok platformjának létrehozását az Európai Bizottság kezdeményezte 2013-ban azzal a céllal, hogy meghatározza és terjessze az ezzel kapcsolatos információkat. E platform szerint az okos város célja, hogy javítsa a lakosság életminőségét, fokozza a hatékonyságot és versenyképességet, biztosítsa a fenntartható fejlődést, tegye hatékonyabbá az eszközforrások használatát és csökkentse a káros anyagok kibocsátását.

Az okos város állandó és töretlen kapcsolatot jelent az emberek (oktatás, egészségügy, társadalombiztosítás, közbiztonság), a tervezés és kormányzás (közigazgatás, városstervezés, okos életkörülmények), valamint az infrastruktúra (környezetvédelem, víz- és energiaellátás, szállítás) között. E mutatók alapján a kutatók kiszámolják az okos város okosságának fokozati indexszámát mint az elemzett városok helyzetének relatív mutatóját. Egységes indexszám, illetve okosváros-rangsorolási módszertan egyelőre nincs kidolgozva, de bizonyos összehasonlítási adatok alapján mérhetők az eredmények, így rangsorba is lehet valamely módon tenni a városokat.

2014 decemberében Szingapúrban az első ázsiai–csendes-óceáni konferencia a komplex rendszerek tervezését és irányítását taglalta, s csupán egyetlen témával foglalkozott: az okos város tervezésével. A beszámoló az okos városok energiafogyasztását, szállítási rendszerének felépítését, közvilágítását, a termelési rendszerek tervezését stb. fejtegették.

A koncepció megvalósítását a város fizikai, szellemi és társadalmi tőkéje egyaránt sokrétűvé teszi. Ilyen értelemben a város-tervezés nem egyszerű várostervezés, ha-

nem társadalmi, politikai és gazdasági tanulmányokat is igényel. Az okos város koncepció lényege olyan technológiákban keresendő, amelyeket az információs és kommunikációs technológiák fejlesztése is nyomon követ. A koncepció egyes fejezetei a digitális várossal – okos várossal kapcsolatos fogalmakat, valamint az okos város státuszának szabványosításával kapcsolatos kérdéseket részletezik, továbbá javaslatokat fogalmaznak meg a város „okosságának” növelésére. Az okos városok teljesítménye a technológiai újításokkal, az életminőséggel és a környezet fenntarthatóságával ellenőrizhető.

A városok és a közlekedési rendszerek szerkezetének és működésének optimalizálása rendkívül összetett és érzékeny feladat, amely nagymértékű következményekkel jár a lakosság életének minden területén. Ma a világban kikristályosodott két alapvető stratégia a városfejlesztésben: a „fenntartható fejlődés” és az „életminőség”. E célok megvalósíthatók a zavartalanul működő városi közlekedési rendszerek létrehozásával, ami viszont a természeti erőforrások menedzsmenetének és tervezésének szisztematikus megközelítésével, új technológiák alkalmazásával, megfelelő szerveződéssel és finanszírozással stb. érhető el.

A fenntartható városfejlesztés tényezői megegyeznek az okos városok tényezőivel. E tényezők közé soroljuk: a gazdaságfejlesztést, a versenyképességet; az alapvető természeti erőforrások kezelését, a környezetvédelmet; a hatékony és átlátható irányítást; meghatározott életminőség megteremtését és megőrzését; a fenntartható közlekedést; az információs és kommunikációs technológiák alkalmazását számos területen; a társadalmi és humán tőkébe való befektetéseket. A városok fenntartható fejlődésének rangsorolásához az egyes szabványosított kritériumok megállapított értékei szolgálnak alapul, egyben támogatást is jelentenek a fenntartható fejlődéshez.

A város akkor tekinthető okosnak, ha az emberi/társadalmi tőkebefektetés, valamint az informatikai és a technológiai infrastruktúra (Internet of Things – IoT) beruházása a fenntartható növekedést és az életminőség javítását szolgálja.

A városiasodás a városok és népességük fejlődésének és növekedésének folyamatát jelenti. Ennek a folyamatnak két fő összetevője van: (1) a városi lakosság számának növekedése és (2) a városok számának növekedése.

Európában a huszadik század folyamán diametrálisan megváltozott a lakosság lakóhelye, a túlnyomórészt vidékiből többségi városi lakosság lett. A lakosság mintegy 70%-a, vagyis Európa közel 350 millió lakosa él ma városi településeken (több mint 5000 lakosú településen).

Tekintettel arra, hogy a lakosok jelentős része a városokban keres megoldást létfontosságú kérdéseire, a legégetőbb problémák is magukban a városokban merülnek fel, így például: az egyre növekvő munkanélküliség, a környezetszennyeződéssel járó éghajlatváltozás, a közlekedési és kommunikációs problémák, a túlzott

energiafelhasználás. Annak érdekében, hogy a jövőben is a városok lehessenek az európai lakosság többségének lakóhelyei, meg kell határozni és szigorúan tiszteletben kell tartani a fenntartható fejlődés alapelveit.

A mélyreható tudáson alapuló gazdasági fejlődéssel és az értékrendek továbbfejlesztésével erősödik a városiasodás folyamata. Egyre több polgár keres munkát a városokban, illetve szükségleteit a városokban kívánja kielégíteni. A városok az energiafogyasztás 70%-ára tartanak igényt, és az üvegházhatású gázok 75%-át bocsátják ki. Ez azt jelenti, hogy az energiával és az éghajlatváltozásokkal kapcsolatos 21. századbeli „városi csaták” akár kudarcba fulladhatnak, akár megnyerhetők.

Ebből eredendően a városok komoly gazdasági és társadalmi kihívásokkal szembesülnek: továbbra is vonzóknak kell maradniuk mind az idősek és fiatalok, mind az üzleti vállalkozások számára. Az EU célja: befektetni az információs és kommunikációs kutatásokba, az újításokba és a fejlesztésekbe a polgárok életminőségének javítása, továbbá a fenntarthatóság megőrzése végett az EU „2020-20” deklarált céljainak megfelelően. (1990-hez képest 20%-kal csökkenteni kell az üvegházhatású gázok kibocsátását, 20%-kal növelni a megújuló energiák részarányát az energiafelhasználásban, és 2020-ig 20%-kal növelni az energiahatékonyságot.)

Az Európai Bizottság kezdeményezést jelentetett meg, melyben az európai innovációs partnerség létrehozását szorgalmazzák az erőforrások összehangolására az energia-, közlekedési, valamint információs és kommunikációs technológiák fejlesztése és azoknak városi környezetekbe való integrációja végett. Azt javasolja, hogy a partnerséget a vállalkozói szféra irányítsa, együttműködve a városokkal.

Az okosváros-projektek oly módon hangolják össze a helyi smart (okos) megoldásokat az európai, globális piaci megoldásokkal, hogy azok a helyi igények alapján együttesen alkalmazhatók legyenek.

A városok kiemelkedő szerepet játszanak az új fejlesztési területeken, és mind hazai, mind nemzetközi szempontból nagymértékben függnek az új technológiai lehetőségek megfelelőbb kihasználásától a társadalmi és gazdasági előnyök megteremtésében. A városok előtt álló kihívásokra való válaszadás nem biztosítható csupán a városi infrastruktúra korszerűsítésével, hanem szükség van a rendelkezésre álló és a meglévő információs és kommunikációs technológiák által kínált lehetőségek jobb kihasználására és alkalmazására is, ami pedig az okos város koncepcióban rejlő lehetőségek kihasználásával érhető el. Az okos város kiépíthet jobb életminőséget, versenyképes és fenntartható gazdaságot a közösségi élet intelligens megszervezésével, a közszolgáltatásoktól, a városi közlekedéstől, az egészségügytől, az oktatástól és a kereskedelemtől kezdve a helyi közösségek támogatásáig, és a lakosok számára kielégítő életminőséget biztosíthat.

Nagy Kiserős Melinda

Az okos város koncepciónak köszönhetően a város a fontos és összetett kormányzási rendszerek megfelelő szerkezetin keresztül folyamatosan optimalizálja általános működését (e-önkormányzat, interneten elérhető adatbázisok, illetve bizonylatok, végzések).

Az okos város koncepció az egyetlen logikus válasz a jövőbeli fenntarthatóság biztosítására, ezért várható, hogy a következő időszakban a legfontosabb kérdés nem az lesz, hogy a városok bekapcsolódnak-e a városfejlesztési koncepcióba, hanem az, hogy mely városok fogják ezt először megtenni, és melyek lesznek ebben sikeresek.

Az „Európa 2020 stratégia” Európa jelen évtizedre vonatkozó fejlesztési stratégiája. Átfogó, és lehetővé teszi az egyetemes alkalmazást. Ez azt jelenti, hogy egyetlen érdekeltnek sem kellene egyedül eljárnia: több kormányzati szintre és nemzeti reformprogramra van szükség. Ezen az „Európa 2020” jövőkép fejlesztése értendő az EU régióiban és városaiban, azaz a regionális és helyi fejlesztés. Ebben az összefüggésben ránk nézve a következő európai projektek fontosak és elérhetőek: Oktatási stratégia 2020, Duna-régió stratégia 2020, Horizont 2020, Erasmus +.

Mivel a technológiák egyre inkább átvállalják a tudásalapú tevékenységeket, a kognitív képességek fejlesztése különösen fontossá vált az oktatási rendszerben. A mai iskoláztatási rendszerben és az egyetemeken alapvetően az egyéni és versenyképes tanulási megközelítések vannak túlsúlyban, de ezeket úgy kell módosítani, hogy a hangsúly a tanulási módszerre és a társadalmakkal való együttműködéshez nélkülözhetetlen új készségek elsajátítására kerüljön. Az egyetemes emberi képességek, mint például a csapatmunka, az emberek kommunikációjának megteremtése és a kulturális érzékenység megértése, létfontosságú az üzleti élet minden területén. Mivel a tanulás egyre inkább egy életen át tartó cél, ezt felismerve, néhány vállalat már befektet a dolgozók szakmai tanulásába, átképzésébe és szakképzésébe.

Ebből kifolyólag az üzleti szektornak egyre inkább együtt kell működnie az oktatási intézményekkel, hogy segítse az oktatási rendszert abban, hogy lépést tartson a munkaerőpiac igényeivel. Az államok vezető testületei is szerepet játszanak olyan környezet létrehozásában, amelyben a polgárok meg tudják valósítani potenciáljukat, amihez ugyanakkor befektetésekre van szükség az oktatás terén.

A fentiek alapján ha a böngészőbe beírjuk: okos városok Európában, meglátjuk, hogy igen szép számban találunk jó példákat (Barcelona, Amszterdam, London stb.). Mindegyik városban bizonyos területek lettek felölve az okos városok témaköréből, amiből arra tudunk következtetni, hogy ez a feladatkör annyira sok szálon futó projekt, hogy a jövőben minden fenntartható város alapfeladata, hogy a felsoroltakból legalább valamely területet fejlessze. Természetesen érvényes az a folyamat is, hogy egy okos város okosítja magát, vagyis bizonyos fejlesztések kihasználásával lesznek más témakörökre.

ANYÁM AZ ÁTOK RAJTAM

Patak Márta

Nem tudom, mit csinálnék másképp, ha intésre újraindulna a film, anyám feltámadna, és én ápolhatnám megint, mert a betegsége velem jönne, abban biztos vagyok, nem szabadulhatna meg tőle, mert ha a betegség nem lenne, én se az lennék, aki most vagyok, és anyám se az, aki volt, olyan egyenes következménye lett az a betegség anyám egész lényének, ahogy végső soron az lesz minden hangunk, mozdulatunk, pillantásunk, amiből egyszer csak összeáll az életünk. Amikor már közelebb leszünk a végéhez, vagy amikor már nem dédelgetünk fölöslegesen illúziókat, nem lesz több vágyunk, hanem némán széttárt karral, talán egy cinkos mosollyal tudomásul vesszük, ami ér bennünket, és nem tekintjük magunkat sorsüldözöttnek, mert tudjuk, minden sorscsapás együtt jár az élettel, ajándékba kapjuk, a ránk mért örömeikön felül, pluszban, mellékesen mintegy, talán hogy tudjuk értékelni egyiket a másik mellett az ellentétben. Ha eljutunk egyáltalán eddig a felismerésig, vagy ha ez egyáltalán a nagy titok, mert nem vagyok egészen biztos benne, hogy ez, lehet, hogy ennél sokkal, de sokkal egyszerűbb.

Anyám az átok rajtam, hogy látom most is, ahogyan már életében is, részletekig lebontva láttam, minden pillanatban,

minden szava mögött hallottam a vádat, mintha mikroszkópon keresztül, sokszoros nagyításban nézném a tárgylemezre preparált szövetmintát, olyan tisztán, világosan, érthetően kirajzolódott előttem, hogy engem vádol, én vagyok a felelős érte, mert ha én nem lettem volna, nem kell annyit idegeskedni, lótni-futni, belerokkanni a munkába, hogy engem tisztességesen felneveljen egyedül, és akkor nem éri ez a betegség, nem hagyja el az apám, miután lerokkán, mert így azért is én lettem a felelős, hogy apám elhagyta. Tudom, én kaptam mindig, amikor magányos estéin ült az ágya szélén, és kétségbeesésében ellenem fordította minden haragját, rajtam töltötte ki a mérgét, akkor is, ha nem kiabált, csak nézett rám ártatlan, mégis vádoló tekintettel, hogy azt éreztem, egyszerűen képtelen vagyok megfelelni neki, olyan elvárásokat támaszt velem szemben. Nekem is el kellett volna őt hagynom, de nem vitt rá a lélek, pedig hamar felismertem, hogy az lenne az egyetlen helyes lépés, amit tehetek, minden mással hibát követek el, amiért később okkal ugyan, mégis hiába vádolom majd magam. Mégsem mentem el, ott maradtam anyám mellett, és most, hogy nincs, vádolhatnám én is, hogy látod, anyám, te rám áldoztad az életedet, az ifjú-

ságodat, én is megtettem, és mit értünk el vele?

Még a halálos ágyán is ugyanolyan büntudatot ébresztett bennem, mint amikor egyszer serdülőkoromban hiába könyörögtem neki, hogy engedjen el koncertre, mindenki megy az osztályból, az összes barátnőm, úgy szeretnék menni én is, ő meg rám nézett becses arcával, szemráhányóan, és vádoló tekintetével azt mondta, hogy volna szíved itt hagyni betegem az anyádat? Ha képes vagy rá, akkor csak menj. Én pedig csak néztem, sarkon fordultam, szó nélkül, aztán bezárkóztam a szobámba, és másnap reggelig elő se jöttem. Nem tudom, kire haragudtam jobban, rá-e vagy magamra inkább, amiért ilyen gyenge vagyok, és otthon maradok, amikor el kellene mennem. De nem vitt rá a lélek, ahogy most sem, amikor már beteg volt, még tudtam, hogy nincs halálán, már nem sok van hátra ugyan, de még bírni fogja, mindene rendben, a szíve, a vérnyomása, a tüdeje, nincs felfekvése, időnként kicsit akadozik a lélegzése, de attól még nyugodtan megéri a reggelt. Elmehettem volna most arra a koncertre, amire akkor, húsz évvel ezelőtt nem engedtem el, és mégsem mentem, pedig most nem vádolt a pillantásával, nem mondta, hogy ha képes vagy itt hagyni a beteg anyádat, akkor csak menj. Megszok-

Életfa-Halálfa

tam, hogy az este, az éjszaka csak az övé, amennyire tudom, nappal nélküle élem az életem.

Miután túl voltam a serdülőkoron, észre se vettem, hogy nem vádolom többé, és ő se vádol engem. Most, hogy már két hete nincs, tegnap el is temettem, így utólag visszatekintve úgy látom, mindössze annyi történhetett, hogy lassan összeszoktunk, egymáshoz csiszolódtunk, ő az előrehaladó betegségével, én meg az alakuló személyiséggemmel. Hol egyik, hol a másik, valamelyikünk egy kicsit mindig engedett. És még így is hányszor kívántam, bár halna meg, bár oldaná meg helyettem az élet, szabadítana meg a sors ettől a teherrel, melyet önszántamból nem vagyok képes levetni a vállamról. Aztán megsajnálta, és elszégyelltem magam, hogy lehetek ilyen gonosz, a saját anyám halálát kívánom, amikor rajta kívül senkim sincs ebben az életben, ha ő meghal, én is utána megyek, elemészt a bánat, a lelkiismeret-furdalás, hogy miattam halt meg, mert azt kívántam, bárcsak szabadulnék meg tőle, és amikor majd nem lesz, sírhatok utána, nem fogják föltámasztani a könnyeim. Utána egy darabig túrtam megint, nem lázadtam a sors ellen. Emelgettem, cipeltem ölben le meg föl a harmadik emeletre, esténként felolvastam neki, ha unta a tévéműsort, megfőztem a kedvenc ételét, rakott krumplit, jó sok tejföllel, azt szeretete, jól megpirítva a tetejét, megelőztem, eleget bent hagytam a sütőben, mert sokszor nem volt türelmem, idő előtt kiszedtem, pedig tudtam, hogy úgyis vissza fogja rakatni velem, hogy még süssem egy kicsit, még nem elég piros a teteje.

Aztán egy idő után azt kívántam, bár inkább az esze ment volna el, akkor legalább melettegethetném azzal, hogy nem tudja, mit beszél, és én is mondhatnék rá bármit, nem fogná föl, csak nézne, az agylágyultak üres, tűnődő tekintetével, melylyel mindig valahová mögém néznek, mintha a hátunk mögött volna az ő igazi világuk, amely számunkra láthatatlan, ők viszont pontosan látnak benne mindent, és még pontosabban kirajzolódna előttük a táj, ha nem állnák el előlük a képet, de valahogy mindig takarásban kell látniuk, mert folyton ott lebzselünk előttük.

Meg vannak számlálva a napjaim. Tudom, mint ahogy azt is, még időben vagyok, még megválaszthatom magamnak a halálnemet, még dönthetek, kíváncsi vagyok, hogy milyen betegségben száll vissza rám. Talán elgondolkodva, magamba mélyedve, épp rá gondolva egy óvatlan pillanatban lelépek a járdáról, az autós nem tud már lefékezni, és halálra gázol. Vagy elüt a villamos, mert nem veszem észre a másiktól, amelyikről leszálok, pedig éktelenül csilingel, csak én nem hallom, mert akkor is éppen anyámra gondolok.

Most még dönthetek, még választhatok magamnak egy gyorsan ölt mérget, még kinyithatom a gázcsapot, nyugodtan elszopogathatok hét és fél deci konyakot egy Beethoven-lemez mellett, mert olyan jól zárnak ezek az ajtók és ablakok, hogy reggelig úgysem veszik észre a szomszédok, hogy ömlik a gáz valahol, vagy mire észreveszik, addigra én már régen megfulladok.

vers

Molnár Rózsa

Lázálmok

Maradtál.
Te mindig maradtál.
Nekem...
Bennem...
Mikor hideg szél fúj a számból,
akkor is.
Kucorogtál vállamra vetetten,
mint egy kabát,
tőlem fáztál, mégis te akartál
visszamengetni magadba.
Mért nem mentél el,
mint a többi?
Magad után vonszolhattál volna.
Kilophattál volna magamból
könyvedén, hisz ajtók nem léteznek bennem,
a vándort sincs hová leültetnem,
se asztalom, se székem...
Tornádóerejű szerelmek sodortak el.
Azóta sem találok önmagamra,
hogy is lelhetnék rád... ki vakolókanaladdal
rendíthetetlenül simogatód össze életem.

Pirkad

Pirkad.
Vagy alkonyul?
Nem tudom.
Redőny – életem két világot zár.
Közöttük porszem az a
háromnapos kő, amit
rám hengerítettél.

Ha felszakadsz...

Ha felszakadsz egyszer,
elvérezem.
Lélekvesztőm zuhatag felé imbolyog,
– sosem a partokat kerestem –
mondatok halászává lettem,
kutatam a mélyben termőt,
azt az egyet,
ami kimond nekem, mert
a szó megszáradt bennem.
A szemem tócsát iszik,
feltámad a szél, az
üvöltő, rázó, tépázó, és nincs
kezem, hogy kapaszkodjam,
mert a tenyeredben hagytam.

Ringatás

Pálcikára göngyölnéd az életem,
vagy bokrok vékony ágaira ültetnéd,
és ringatnád.
Fák bőre alá rejtenéd,
elvinnéd fűszálak hegyére,
megetetni, megitatni,
majd pillangószárnyra hintonéd...

S én csak ülök
múltam, jelenem terhével,
s nem bírom fölemelni lelkem.
Ha tudnám, Isten lennék.

De... verebek szürke gallérja vagyok,
s ha jön a tél,
éhezve, fázva
én is csak meghalok.

tanulmány

ALBINA

Hafner Zoltán

„1953. szeptember 14-e óta. Negyvenkét év. Sosem ismerem meg a titkot.” E szikárságukban is zaklatott mondatokat 1995. augusztus 1-jén jegyzi fel naplójába Kertész Imre, miután az orvos közli vele a vizsgálatok eredményét: felesége menthetetlen beteg. Negyvenkét éve ismerkedtek meg véletlenül egy kávéház teraszán. Az arra sétáló huszonnégy éves, katonai szolgálatát töltő fiatalembert egy vízilabdázó ismerőse az asztalához invitálja, mellette ott ül egy ismeretlen hölgy, aki két hete szabadult a kistarcsai internálótáborból. Harminchárom éves, s talán életében most először van éppen jókor jó helyen. Egész addigi életét rajta kívül álló erők, tőle független véletlenek irányították, s az „ügynevezett történelem” akkorra már őrajta is „kíméletlenül átgázolt” néhányszor – rejtély és csoda, hogy mindközben ő maga életben maradt.

Vas Albina szabadkai zsidó családban született 1920. június 10-én. Édesapja vezető besorozású banktisztviselő volt, akit a Délvidék visszacsatolása után nem sokkal elbocsátottak állásából, s rá két évre, ötvenkilenc évesen, 1943-ban meghalt. Albina ekkor már leérett-ségizett, és a fennmaradt iratok szerint a fodrász-, illetve a kozmetikus szakmát is kitanulta. Édesanyja Rockenstein Vilma, háztartásbeli: a szabadkai zsidó temető családi sírkövének tanúsága szerint 1945-ben halt meg Auschwitzban.

Albina Ági nevű húgának mindössze a nevét ismerjük, s minden valószínűség szerint szintén 1945-ben vesztette életét, ám annak körülményei bizonytalanok: Kertész Imre emlékezése szerint beállt a jugoszláv partizánok közé, majd nyoma veszt. Albina 1962-ben úgy nyilatkozott, hogy őt is deportálták. A családi sírkövön pusztán a keresztneve olvasható, születési és halálozási dátum nélkül.

Albinát 1944 kora tavaszán sok száz társával a helyi gyűjtőtáborban tartották fogva, ahol is (nyolc évvel későbbi, a Gyorskocsi utcában tett tanúvallomása szerint) sikerült egy német tisztet megvesztegetnie, s aki májusban kimentette, és magával vitte Budapestre. A Gestapo többször is kihallgatta, majd nyolcheti fogva tartása során meg is kínozták. Innen szeptember 12-én (tisztázatlan körülmények között) sikerült megszöknie, s az utcán megismerkedett egy arra járó idegennel, Strobl Ferencel, aki magához vette, bújtatta, és hamis papírokat szerzett neki. 1945. július 7-én összeházasodtak: a férj a MÁV egyik főtisztviselőjeként dolgozott, Albina háztartásbeli volt, egészen 1949-ig, amikor Strobl Ferencet váratlanul letartóztatták. A vád szerint

főnöke, Kántor Béla megbízásából valutaüzérkedésben vett részt – Kertész Imre visszaemlékezése szerint: „[Kántor] úgy döntött, hogy disszidál, s emiatt több embert is megbízott azzal, hogy szerezzenek neki dollárt vagy aranyat a fekete piacon. Közülük az egyik Albina férje volt, aki szerzett is neki, mivel jó kapcsolatai voltak. Kántor elindult Nyugatra, ajánlottak neki egy olcsó embercsempészt, akiről azonban kiderült, hogy ügynök, följelentette Kántort, elfogták az egész társaságot.” Albina férje életfogytiglani börtönbüntetést kapott, amit később enyhítettek: a későbbi kihallgatások során Albina egyszer harminchárom, egyszer pedig tizenöt évi ítéletről számolt be. A koncepció eljárás teljes sajtónyilvánosságot kapott, Kántort halálra ítélték, az akkor harmincesztendő Strobl Ferencet pedig a börtönbüntetés mellett teljes vagyonekobzás is sújtotta. Albina a nagypolgárinak számító belvárosi lakásból egy apró garzonba költözött, és pincérnőként kezdett el dolgozni, majd teherautó-sofőrként folytatta munkáját, egészen 1951-ig. Férjétől elvált, munkahelyeket váltva ismét felszolgáló lett, s alkalmanként (külön engedéllyel) az amerikai nagykövetség sporttelepi büféjében is munkát vállalt. 1952 szeptemberétől a Hunnia Filmgyárban statisztaként helyezkedett el, amikor is még e hónap közepén idézést kapott az Államvédelmi Hatóságtól.

Albina egy újabb kirakatper áldozata lett, immár gyanúsítottként, többévi börtönítéletre számítva. A periratok és a korabeli újságcikkek ellenére is nehezen rekonstruálható ügy háttérében állítólag az állt, hogy az 1942-es újvidéki „hideg napok” áldozatainak hozzátartozói a szabadlábban maradt háborús bűnösöket elfogták, s Jugoszláviába csempésze, önhatalmúlag ítélték meg felettük. A történet részletei nem tisztázottak, de magának a pernek sem ez volt a célja, pusztán az ideológiai harc legalizálásához kívánták felhasználni az államvédelmi szervek. A per rendkívüli nyilvánosságot kapott, minden napilap beszámolt róla, s a bírósági tárgyalást a Magyar Rádió élő, egyenes adásban közvetítette. A Délmagyarország például ekként kezdi helyszíni tudósítását: „A hazánk határán leselkedő vérszomjas farkasok, az amerikai imperialisták zsoldjában álló Tito-banditák gazságairól rántotta le a leplet a budapesti megyei bíróság [...] Betörők és rablók, kémek és orvgyilkosok, okirat-hamisítók és mérgekverők állnak a magyar nép bíróságának ítélőszéke előtt. [...] A Tito-banda hóhérmesterségre kiképzett bérgyilkosai, a hírhedt UDB ügynökei amerikai, angol

géppisztolyokkal, kézigranátokkal, méreggel, kábítószerrel felfegyverezve törtek békés életünkre, akarták megzavarni népünk nagyszerű alkotómunkáját. Belopóztak hazánkba, hogy a hitleri Gestapót is felülmúló elvete-mült módszerekkel igaz hazafiak vérént ontsák, vagy jugoszláv börtönökbe, kínzókamrákba hurcolják őket. [...] Államvédelmi hatóságunk, dolgozó népünk ökle ismét lesújt. Az emberrablók vérlázító tervei kudarcot vallottak.”

Az ügy öt fő vádlottját (Bálint Lászlót, Kenyeres Sándort, dr. Bálint Györgyöt, Pupos Jánost, valamint öccsét, ifj. Pupos Istvánt) a budapesti államügyészség kémkedés büntetével, továbbá emberrablással elkövetett terrorcselekmény büntetével, valamint a Magyar Népköztársaság nemzetközi érdekeit sértő bűntettel vádolta, és halálra ítélte.

Vas Albina „bűne” mindössze az volt, hogy rosszkor volt rossz helyen. Vallomásaiból kiderül, hogy 1952. szeptember 4-én véletlenül ismerkedett meg a huszonhét éves Pupos István gépkocsivezetővel a Budapest kávéházban. Közös ismerősök, a Teherfuvarozási Vállalatnál dolgozó kollégái mutatták be őket egymásnak. Aznap este még több helyen megfordultak, majd két nappal később, 6-án este ismét találkoztak az Operett preszszó előtt, ahonnan Albina egy barátnőjének a névnapját mentek megünnepelni. Ezt követően ugyan Pupos István indult hazafelé Albina, a lakására azonban nem hívta fel a férfit. Másnap Pupos ismét megkereste őt, és elmondta, hogy el fog válni feleségétől, és szakított a szeretőjével, akit – mint megjegyezte – rendszeresen vert is. Albina ezután nem kívánt többé Pupos Istvánnal találkozni.

Szeptember 15-én – megismerkedésüket követő nyolc nappal – Vas Albinát letartóztatták. Hiába mondta el minden vallomásaiban, hogy nem volt tudomása kémkedésről, embercsempészetéről és terrorcselekmények tervezéséről, a nem létező jugoszláv kapcsolatainak bizonyítására egy más ügy kapcsán is megpróbálták gyanúba keverni. Albina ugyanis még júniusban, megint csak véletlenül, találkozott egy barátnőjével a Bristol kávéház teraszán, aki meghívta őt az asztalához, ahol vele volt néhány külföldi férfi, köztük egy libanoni kereskedő és egy jugoszláv ügyvivő, Milan Komatina is. Mint utóbb kiderült, Chahine Chaktourát 1951-től már megfigyelés alatt tartotta az államvédelem, aki néhány nyugati ország mellett Jugoszláviával is üzleti kapcsolatban állt, s aki állítólag hazájában befolyással bírt a kormány intézkedéseire. Az ÁVH néhány nappal az Al-

Budapest, 1945. május

binával történt találkozás után, 1952. június 16-án „Abu-Kair” fedőnéven beszervezte Chaktourát, aki azonban nem végzett érdemi munkát az állambiztonságiaknak, így megbízhatóságával kapcsolatban kételyek merültek fel, és mint kiderült, olyan politikai jellegű információkkal sem rendelkezett, amelyeket a hatóság elvárt volna tőle. Mivel Chaktoura a jugoszláv nagykövetség munkatársaival is kapcsolatot tartott, felmerült annak gyanúja, hogy Albina erről is rendelkezhet információkkal, amelyek felhasználhatók lehetnének ellene a per során. Albina alig fél órát töltött a külföldi fiatalemberekkel a kávéházi teraszon, ám a kihallgatótisztben még az is felmerült, hogy kapcsolatai és széles körű nyelvtudása (szerb, horvát, német, francia, angol) miatt érdemes lenne Albinát beszervezni „pressziós alapon”, „a Tito-klikk elleni hírszerzésre”.

Az eredménytelen kihallgatások kezdetén az 1952. szeptember 19-én kelt *Javaslat* még Albina szabadlábba helyezését indítványozta, ám az alig két hónappal később, november 16-án kelt *Véghatározat* „feljelentési kötelezettség elmulasztása” miatt „államvédelmi szempontból” mégis szükségesnek tartotta internálását. Az eljárás koncepció volt az is ékesen bizonyítja, hogy Vas Albina Török utcai lakását a II. kerületi tanács már Albina vizsgálati fogsága idején kiutalta egy fiatal munkás házaspárnak. Utóbb, a Péter Gábor és társai elleni perújrafelvételi iratból (1957. május 10.) kiderül, hogy a Bálint Sándor és társai ügyében Péter Gábor „kifejezett utasítására” internálták többek között Strobl Ferencet és másokat, „akik Bálintékkal kapcsolatban álltak ugyan – írja a legfőbb ügyész –, de azok bűncselekményeiről nem tudtak. Nevezettek ártatlansága

Kertész Imre, 50-es évek eleje

tanulmány

[...] Péter Gábor előtt ismeretes volt, ennek ellenére leinternálták őket, és a nevezettek csak 1953. augusztus 14-én, vagyis 8 hó és 22 napi fogva tartás után szabadultak, annak megállapítása mellett, hogy ártatlanok, és az internálás törvényellenes volt.”

Albina vádemelés és ítélethozatal nélkül töltött egy évet vizsgálati fogságban és Kistarcsán. A szabadulását követő negyvenkét évről még az eddigieknél is kevesebb dokumentumunk, kézzelfogható információnk maradt fenn – élettörténetének folytatásáról már csak Kertész Imre műveiből, interjúiból tudhatunk. Közös albérleti életükről *Az angol lobogó* című elbeszélésből, a *K. dosszié* lapjairól vagy a még kiadásra váró, 2003-ban készült életútinterjú részleteiből kaphatunk érzékletes beszámolót. Az elkobzott, mindössze 28 négyzetméteres lakását hosszas utánajárással, bírósági úton, 1954 tavaszán sikerült visszakapnia Albinának, s a fiatal pár ekkortól kezdve 1991-ig (az író édesanyjának haláláig) a Török utcában lakott, szegényes körülmények között. Az első öt évben gyakorlatilag Albina fizetéséből éltek, Kertész Imrének alkalmi munkái voltak csupán: barátaival közösen a Rádióknak írt rövid, vidám jeleneteket, valamint a Magyar Nemzetben jelent meg nagy ritkán egy-egy cikke. 1959-ben aztán Kállai István (az akkor már jó nevű vígjátékszerző, dramaturg) biztatására és segítségével zenés vígjátékok írásába kezdett el dolgozni: első regénye (mely csak a befejezése után kapta a *Sorstalanság* címet) tizenhárom évnyi, kudarcokkal teli munka eredménye. A regény nem készülhetett volna el Albina áldozatvállalása nélkül, amelyet egyébként ő maga sosem tekintett áldozatnak, ráadásul a nehézségeken, kilátástalan időszakokon mindig túlegyerte kiváló humorérzéke – akik ismerték, vidám, szabadszájú nőként emlékeznek rá, aki sosem volt hajlandó félni a kádári világ idején.

Kertész Imre kétszer is tervezte (1975 és 1995 táján), végül mégsem tudta megírni Albina történetét, ám alakja, lényge közvetve vagy közvetlenül szinte minden könyvében megbújik. „Nem az élete volt nagyszerű: ő maga volt nagy lélek. [...] vállalt, s vállalta mellettem eleinte a gúnyt, az értetlenséget, a nehéz munkát; s ha végül talán mégis sikerült létrehoznom valamit, e szellemi termékekben az ő hite, az ő munkája is jelen van, ahogyan az arca, a lényge, az alakja is minduntalan fel-felbukkan e könyvek lapjain. Az én munkám az ő emlékműve is.” Az Albina temetésén (1995. október 25.) elmondott *Gyászbeszéd*ben olvashatjuk e vallomást, és a *Valaki más* (1997) utolsó oldalain eképpen íródik tovább s kap összegző zárlatot e kapcsolat története: „Mintegy a börtönéletünket folytattuk mind a ketten, [...] mert kizárólag a börtönöket ismertük,

Ági húgával és szüleivel a szabadkai házuk előtt, 1930 körül

és kizárólag a börtönlétben voltunk otthon. Úgy találtunk egymásra, ahogyan a börtönökben felismerik egymást az emberek: kapcsolatunk börtönszolidaritás volt, ez a kemény próbákat kiállni kész és jövőtlen egymásroutaltság. De hát ez leírás csupán, megfogalmazás, értelmezés, és az értelmezés szükségképpen mindig egy harmadik dimenzió szánt tájkép: mindig hiányozni fog belőle a kimondhatatlan titok, két ember mindenki másétől különböző saját, zárt világa. [...] Olyan volt a szeretetünk, akár egy nevető arccal és kitért karokkal rohanó süketnéma gyermek, aki nek lassanként sírásra görbül a szája, mert senki sem érti őt, és mert nem találja a futása célját. Felismerem és szinte beleszédülök ebbe a bizonyosságba, hogy a múlt egyetlen pillanat alatt ténylegesen átváltozhat azzá, aminek hívják: múlttá, réges-régi dolgok, élmények, hangok és képek elhagyott tárává, amelyek már teljesen elszakadtak eleven forrásaiktól, az élettől, amely egykor létrehozta és egy ideig épségben őrizte őket. Lehullott rólam a történetem: hirtelen egyensúlyzavar fog el, mint aki eltévedt, s a múlt és a jövő között kifelé csúszik az időből. Később feltápaszkodom majd ebből az összeomlásból, és követni fogom az állhatatos szolngatást, a hangot, amely e sűrű köd mögül, ami most körülvesz, újra élni hív. E pillanatban azonban, mit sem tudva, mit sem értve, mintegy az élet és a halál küszöbén állok, testtel előre, a halál felé, a fejem még visszafordul az élet irányába, a lábam habozón lépésre emelve. Merre indul? Mindegy, mert aki lépni fog, az nem én leszek már, hanem valaki más...”

vers

Bence Lajos

Ady-várad.

Nagyvárad sétá Ady városában
(Így hatott ránk Ady városa,
miközben „ballagtunk
éppen” a Maros felé...)

A „karácsonyi forradalom” ténye még mindnyájunkban hevesen munkált – Sanyi (Szúnyogh) és Laci (Göncz) elragadtatással beszéltek a a „dicső eseményekről”, a Püspök hősies kiállításáról, Alberttel (Halász) inkább a kávéházi dolgok iránt érdeklődtünk, újságírók lévén – a nagy előd kávéházi életéről, ahol a nagyvárad cikkeit írta, mielőtt Léda grabancon ragadta, s mint tudjuk, meg sem állt vele – Párizsig. Verestótinak volt ugyan egy-két blőd vice az együttélés kapcsán (rományok és hasonlók felemlegetése), amit mi nagy bólogatás közepette nyugtáztunk, mondván, nálunk is ismeretes ez a népcsoportfajta, hol római, hol meg romini néven...

Szóval ballagtunk a Maros partján, s alig-alig égtek, inkább csak szunnyadoztak lelkünkben kis „rözse-dalok”, kivéve Lacit, aki bevallása szerint itt fogalmazta meg fejben nemzedéki keserveit rólunk, akik a folytatás lennénk, egy „öreg tölgy” kései hatásai, kiket soha nem várnak, mégis „kisarjadzik”, mutatják, főleg így tavasz táján, a nagy igyekezet és nedvgyűjtés (ősök véréből, a történelem árváiból) árán felmutatott karmait, „véres” rügyeiket.

„Kurva Ady” – folytatta őszi témával Sanyi – mihelyt a nyírfa elkezd hullatni sárguló leveleit a sötét aszfalra, metafora föl vagy le – Ady jut eszembe, a halottak élén masírozó, Léda asszony köldökének-emplőinek nedűit „szűrve”.

Aztán a kávéházhhoz érve, Ady hatása igencsak csökkent, a szegényes öltözetű, blúzos felszolgálólányok Albert igen magasra helyezett esztétikai léce alatt landoltak. S máris repültünk a püspöki palota felé, ahol egy másik Kárpátaljára szakadt, örökké bársonyöltözetű Berci (Benedek A.) várt, újabb könyveivel és folyóiratuk új számával, széles mosollyal, az új találkozásunkat „kegyelmi állapotnak” nevezve. – Ti, itt? – sorjázta sortűz-kérdéseit felénk: Meddig maradtok? Hozzánk is átjöttök egyszer? Ígérjük: egyszer, majd egyszer, ha...

KIJÁRAT A POKOLBÓL

Sándor Zoltán

„Ha gyereket akar bántalmazni, miért nem szült magának egyet?!”

Leccsapom a laptop képernyőjét, és félredobom a gépet. Egész testemben reszketek. Az éjjeliszekrény fiókjából egy doboz Bromazepamot veszek elő. Lenyelek egy tablettát, és elkapcsolom az éjjeli lámpát. Néha kell a csend. A belső. A külső megnyilatkozási szándék nélküli merengés. Olykor szükség van a hallgatásra. Amikor már az ember úgy érzi, hogy minden szó felesleges: az érvek eltörpülnek a dübörgő szólások mellett, a közbeszédet áthatják az elkopotott közhelyek, a tények elvesznek a folyamatos vonításban. Már három napja tart, és ez alatt az idő alatt egy szemhunyasnyit sem aludtam. Úgy érzem, hogy a halántékomnál kidudorodott ér menten elpattan. Lélegezz mélyeket, az majd segít, biztatom magam. Hasztalan. Újra meg újra az elmúlt napok eseményei tűnnek fel lelki szemeim előtt, hol külön-külön, hol összeszedve: a pofon, az óbégató Szilvia, az üvöltöző kölkök, a perrel fenyegető szülők, a kollégák tartózkodó magatartása, az igazgató zord tekintete, a rendőrök, a kihallgatás, a videó... Felkényökölök az ágyon, és bekapok egy újabb nyugtatót.

„Egy tanár ne csak oktasson, hanem mutasson is példát!”

Azott veréb, nem csoda, hogy a férje lecserélte egy csinosabbra! A bevett gyógyszerek ellenére a bántó szavak továbbra is ott visszhangoznak a fejemben. A YouTube-ra került felvétel a csattanással kezdődik, és csak annyit látni, ahogyan Szilvia könnybe lábadt szemmel az arcához kap. Néhány másodperc az egész, de az épp elegendő ahhoz, hogy a világ itélkezzen feletted. Ha tovább tartana, meg se néznék. Szilvia, lennél szíves a szünetre hagyni a társalgást? Hozzád beszélek! Hallottad? Dugulj el! Mit mondtál?! Ugyan, hagyjál már! Kít érdekelnek ennek a tökkelütött lovagnak a kalandjai? Nos, erről a tökkelütött lovagról szóló regényt tartják sokan a világirodalom legfontosabb alkotásának! Egy okkal több, hogy a többit se olvassam el! A diákok felröhögnek, a tanterem dübörög, mintha csak egy sitcom forgatásán lennének. Szeretném, ha majd ezt az érettségi vizsgán is megismételné, mondom, megfordulok, és a tábla felé indulok. Ekkor hangzik el a hátam mögött az a bizonyos mondat. Visszafordulok. Állok, mint Don Quijote a szélmalom előtt.

„Az a néember egyáltalán nem kompell! Elegendő csak ránézni!”

Mit kezdjek magával? Az iskolaigazgató a tenyerébe hajtja fejét. Ugyanezt kérdezte tőlem egy évvel korábban dr. Kovács is, amikor a válóperem zajlott. Nem tudom, doktor úr, csak segítsen végre elaludni. Órákig hanykolódom az ágyban, ha pillanatokra sikerül is elszenderednem, mindenfélét összeálmodom, és azonmód felriadok. Egyik álmomra kifejezetten emlékszem. Templomban vagyok, az oltár mögött egy ismeretlen nő áll, egyszer csak a padok közt, törpeként, feltűnik a férjem. Amikor megpillant, odajön, és dühösen belém rúg, ettől azonban ő esik hanyatt. Az ébredés pillanatában szitkozódva fetreng a földön. Még most is fel tudom idézni. Fogalmam sincs, miért pójácaként jelent meg az álmomban. Talán mert az is! Ezt akarta hallani?! Vagy inkább azt, hogy a keserű sorsomért hibáztatott férjemet elégtétel

gyanánt jelentéktelen bohócként vetítem ki álmomban? Ez kielégítő válasz?! Kényelmesen hátradőlhet bőrhuzatos székében, és elégedetten nyugtázza, hogy páciense vevő a bulvárpszichológijára, önanalízist végez, és egyedül értelmezi az álmait. Van remény...

„Ki kell rúgni az ilyet, hogy a lába se érje a földet!”

Ha nem teszek valamit, attól tartok, ők tenni fognak. Egy médiapompával övezett botrányra most a legkevésbé sincs szüksége az intézménynek. Nagyon kínos helyzetbe hozott. Halkan beszél, ujjaival hol az asztalon dobol, hol a nyakkendőjét igazgatja. Az én változatom nem is érdeklí, igazgató úr, kérdelem, holott tudom, hogy nem. Szeretném mégis tőle hallani, ő azonban kertel. Az orvos azt állapította meg, hogy a gyerek arcán nyolc napon belül gyógyuló sérülés látható. A szülők feljelentést tettek könnyű testi sértés vétségé miatt. Kénytelenek vagyunk fegyelmi eljárást indítani maga ellen, amit a rendőri vagy az esetleges bírósági eljárás lezárultáig felfüggeszttek. Holnap nem kell bejönnie dolgozni. Egész idő alatt az asztalt nézi, közben a türkizkék apró kocka mintás selyem nyakkendőjének csomóját babrálja. Mindent értek. Mondom. Egyedül az zavar, hogy nem érdeklí, az én sérülésem hány napon belül gyógyul, pedig a törvény is kimondja, hogy a pedagógust megilleti az a jog, hogy személyét megbecsüljék, emberi méltóságát, személyiségi jogait tiszteletben tartsák.

„Ha problémái vannak, gyógyíttassa magát, ne a gyerekeken vezesse le frusztrációját!”

Lelki kiegyensúlyozottság tekintetében áldásos lehet az ember elmélyülése önmagában. Jól emlékszem a szavaira, doktor úr? Mást nem is nagyon tehetek. A tömeghisztéria iránti áhítat birodalmából a hit és az értelem nyomában személyes kisvilágomba menekülök. Nem mintha a pokol, amit az ember önmagának és embertársainak teremt, ott megkímélne, de legalább egymagam lehetek. Nincs kortársaitól meg nem védett diák, rossz tanterv, buta tanuló, tanári önkény, amiért mindig én felelek. Dr. Kovács érdeklődést mímelve hallgat, azt hiszem, már írja is ki az újabb doboz Bromazepamot. Az lenne a feladat, hogy felkészítssem őket a művészi alkotások értelmezésére, megtanítsam őket gondolkodni, véleményt formálni, állást foglalni, egyéni megfigyeléseiket kifejezni. De vajon érdemes-e velük például Dosztojevszkijt olvastatni, ha Raszkolnyikovot egy balga lúzernek tartják amiatt, hogy megfigyelésük szerint ok nélkül feladta magát?! Merthogy senki sem gyanakodott rá, akkor meg mitől fosta össze magát?! Félkegyelmű kamasz ördögök! Úgy olvassák az irodalmat, mint a Sátán a Bibliát.

„Mit képzél magáról az agyalágyult?! Egy birkanyáját sem bíznék rá, nem diákokat!”

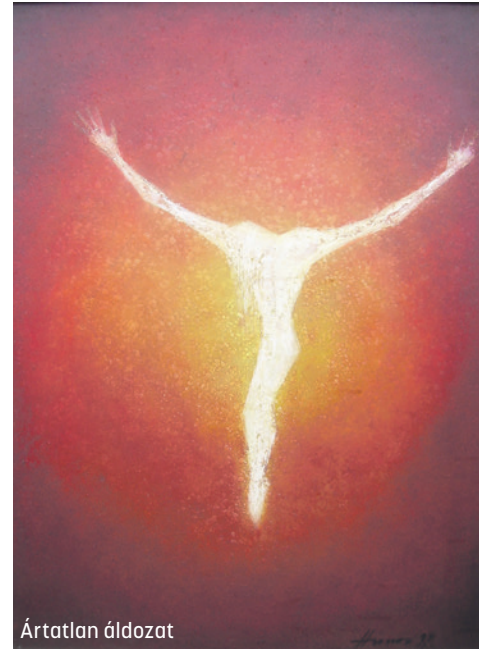
Emlékeztetem a fél évvel korábbi incidensre, amit ügyesen eltussoltak. Végigsimítja nyakkendőjét, és a szemembe néz. Ami azt illeti, nos, a szülők szerint már fél éve pikkel a lányukra, olyasvalamit akar a nyakába varrni, ami meg sem történt, és... Na, ezt azért már nem! Kirohanok az igazgatói irodából, és berontok a tanáriba. Van itt valaki, aki netán emlékszik még arra, hogyan bántalmazta Szilvia néhány hónappal ezelőtt Ma-

rikát?! Tekintetüket elfordító, egymás közt összesutyorgó, közömbös tanárok mindenütt. Nincs?! A fal tövében összekuporodó lány, akinek egy másik kegyetlenül rugdossa a mellét, a hasát, a hátát, lehajol, és üti, ahol éri, majd a kapucniszínórral fojtogatni kezdi. Rémlík valami?! Senkinek semmi?! Minden világos. Tudjátok, mit?! Kimondom. Kimondom a megbocsáthatatlant! Nem bánom! Egyáltalán nem bánom, hogy megütöttem azt a kis szarházi! Már korábban meg kellett volna tenni! És még valami! Annak idején azt tanították velünk, hogy minél iskolázottabb lesz az emberiség, annál jobban él majd. Egy frászt! A világot a legiskolázottabbak pusztítják el!

„Aki a saját magánéletét sem tudja rendezni, ne tanítson másokat!”

Amikor a férjem... pardon, a volt férjem a hajamnál fogva végighúzott a lakásban, majd a radiátorhoz kötözött, és irtózatossan megvert, én pedig teli torokból kiáltottam segítségért, hol volt az a sok jó szándékú polgár? Ez most nem tartozik ide, mondja higgadtan. Lehet, hogy tényleg nem tartozik ide, mégis elmondom. Lakatra zárt otthonában morgolódom, hogy mi ez a lárma, egy kicsit felemelte a tévén a hangerőt, hogy ne zavarják túlságosan a kívülről érkező fura zajok, az is megtörténhet, hogy valami elképesztő dolgot szörnyülködött, talán éppen abbéli felháborodásának adott hangot valamelyik közösségi oldalon. Nézzé, aszszonyom, nekem az a feladat, hogy kivizsgáljam az ügyet, ön együttműködhet ebben, vagy hátráltathatja a munkámat. Valaki kiírta rólam, hogy egy este látott tántorogva menni az utcán. Azt is kivizsgálják, hogy italozom-e? A provokálással nem jutunk előbbre. Farizeusi alakoskodás zajlik, biztos úr, minden szinten. A legtöbb ember megjártassa nyomorúságos kis életét, mintha csak egy amatőr színházban lenne, s közben azt hiszi, jobban ismeri az életemet nálam.

„Az ilyen tette nincsen magyarázat, elkövetője semmiféle megértést nem érdemel.”

Ártatlan áldozat

Aludni. Erre az egyre vágyom. Felülök az ágyban, és megmasszírozom a halántékom. A fejem lüktet a fájdalomtól, úgy érzem, mentén kettéhasad. Az éjjeliszekrényről leemelem a doboz Bromazepamot. A gyógyszereslevelekből egyenként kipatintgatom az összes tablettát. Az emberek lehet, hogy civilizálódtak, de a vadászösztön a zsigereikben megmaradt. Dühödten szajkózzák meggyőződéseiket, embertársaikra vadásznak, s amint észreveszik, hogy valaki gyengébb náluk, lecsapnak rá, mint a ragadozók zsákmányaikra. Az egyetlen különbség az, hogy amíg az erdei ragadozók a létfenntartás érdekében hajtják végre cselekedetüket, addig a civilizált ragadozók eszmei meggyőződésből, szellemi fölényük hangsúlyozásából vagy pusztán szórakozásból teszik ugyanazt. Bekapom a fél marék nyugtatót, de nem tudom mind egyszerre lenyelni, hosszasan rágom a sok gyógyszert. Fejem közben a párnára hajtom, és a telihold által a szemközi falra húzott fehér csíkot figyelem. Elképzelem, maga a Tejút. A végtelenbe csordogál. Szemem lassan lecsukódik.

„Az a nőszemély egy totális csódtómeg! Egyáltalán, minek él az ilyen?”

LAPSZÁMUNK SZERZŐI

Agárdi Gábor (1987) újságíró, szerkesztő (Szabadka)

Bence Lajos (1956) költő, tanulmányíró (Lendva)

Bolyos Miklós (1991) zenei szerkesztő (Újvidék)

Csik Mónika (1978) költő, író (Szabadka)

Csorba Béla (1950) költő, néprajzkutató (Temerin)

Fehér Miklós (1994) író, újságíró (Zenta)

Fekete J. József (1957) író (Zombor)

Hafner Zoltán (1965) irodalomtörténész (Budapest)

Király Réka (2001), a Bolyai Tehetséggondozó Gimnázium tanulója (Zenta)

Molnár Rózsa (1965) költő, lelkipásztori kiegészítő (Oroszlámos)

Nagy Kiserős Melinda (1967) építőmérnök (Szabadka)

Patak Márta (1960) prózaíró, műfordító (Leányfalu)

Sándor Zoltán (1973) író, kritikus (Szabadka)

Sinkovits Péter (1946) író, költő (Zenta)

Sutus Áron (1983), a Vajdasági Magyar Művelődési Szövetség elnöke (Szabadka)

Tasić Mile (1954) képzőművészeti kritikus, művészeti szakíró (Szabadka)

Tóth Ágota (1974) tanár (Szabadka)

Tóth Eszter Zsófia (1975) történész, társadalomkutató (Budapest)

Vass Géza (1959) történész (Szabadka)

Vasić Sanja (1986) könyvtáros (Szabadka)

Lapszámunkat **Gyurkovics Hunor** festőművész alkotásaival illusztráltuk.

MINDEN RENDBEN LESZ

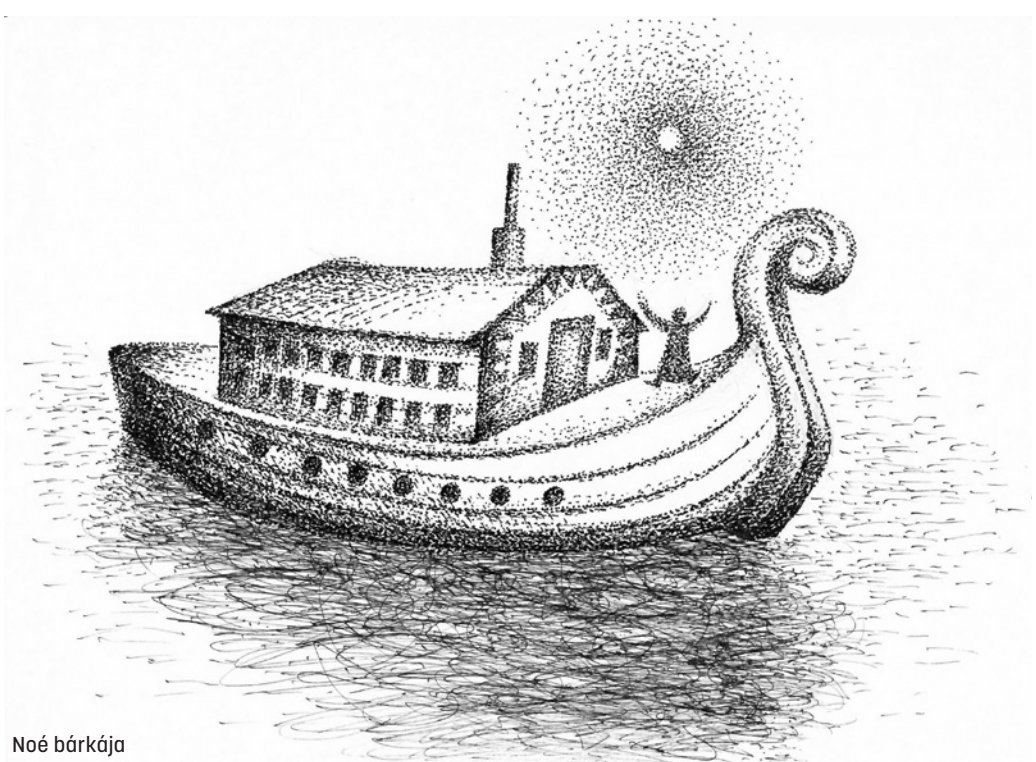
Fehér Miklós

Minden rendben lesz, ne idegeskedj. Elleszünk valahogy, anyu. Persze, megoldom. Kelleni fog a segítséged. Nincs más választásom. Igen, tudom. Ha beszélnem kell valakivel. Igen. Igen, tudom. Ne aggódj, jól vagyok.

Anyám ül velem szemben, az arcomat nézi. Fogalmam sincs, mire gondolhat éppen. Nem szólal meg, csak bámul, biztosan valamiféle érzelmeket próbál leolvasni rólam, de én csöppet sem törődöm ezzel, nem tudom, hogy van-e valami a tekintetemben. Annyira sok minden kavargó a fejemben, hogy a gondolatok áramlása miatt teljesen üresnek érzem. Sötét van. Talán délután három óra lehet, én mégis alig látok el az orromig, hiába a napsütés odakint. Baj van, tudom. Némán hallgatom, ahogy próbál magyarázni az élet dolgairól, és hogy ez már csak ilyen, menni kell tovább, mindenki segíteni fog. Nem akartam sokáig maradni, de egyszerűen képtelen voltam felkelni a fotelból, órákig ülhettem ott az újságokat és a magazinokat bújva. Jólesett megnyázni az ujjam végét, és átlapozni ezeket a színes oldalakat, betűről betűre haladva elolvasni mindent arról, ami érdekelt, és arról is, ami nem. Időközben anyám ételeket pakolt elém a kis asztalra, olyan volt, mintha gyorsított videókat nézegetnék a számítógépen, mert folyamatosan cserélgette a tányérokat. Persze egyikből sem ettem egy falatot sem, talán azért próbálkozott mindenfélével: gyümölcscsel, zöldséggel, pékáruval. Volt pár nagyon érdekes cikk a fenntartható gazdaságról, és arról, hogy a bolygónknak jobbat tenne, ha nem születne ennyi gyermek. Érdekfeszítő olvasmány a mosható pelenkákról szóló írás, mert legutóbb a nagyszüleim idejében volt ennek nagy divatja. A környezetvédelmi szempontok előtérbe kerülésével megint rivaldafénybe kerültek az újrahasznosítható dolgok. Sokat beszéltem erről Leonie-nak a kapcsolattunk elején, mondtam is neki, hogy én nem biztos, hogy akarok gyereket ebbe a világba, mert rossz irányba haladnak a dolgok. Leonie erre csak egy édes mosollyal és egy mondattal válaszolt: eskü-

vőt se akartál, mégis lett. Touché, gondoltam ekkor magamban minden alkalommal, hiszen igazat állított, sőt, én nemhogy esküvőt, de még papíralapon létező házasságot sem akartam, csak egy élettársat magam mellé, akivel leélhetem azt az időt, amit nekem szántak. Később elfogadtam a történéseket, derekasan beleadtam mindent, s ha már így alakult, jól akartam csinálni. Kézikönyveket vettem magamhoz, a szüleit, rokonokat, ismerősöket kérdezgettem, de hiába, majd útközben megtanulod, válaszolták egytől egyig. Fogalmam sem volt, hogyan kell apának lenni, igazából egyáltalán nem éreztem késznek magam, egy új lépcsőfok ez az életben, jóval nagyobb, mint az eddigiek, és hiába történt minden tökéletesen – egy-két kivételtől eltekintve –, az önbizalmam közelített a nullához. Hittem abban, hogy a könyvekből mindent meg lehet tanulni, ezért faltam a szavakat a szabadidőmben, és még ma, még ezen a napon is reménykedtem igazamban, anyu meg szóltanul figyelt közben. Aztán amikor már végleg úgy éreztem, hogy kifolyik a szemem a sok információtól, és az ülés is többet ártott a derekamnak, mint amennyit használt, csöndesen felkeltem, és elindultam haza. A kapuhoz érve már egészen bátor voltam, magam is meglepődtem, amikor hangokat hallattam a külvilág irányába.

Mondtam anyunak, hogy ne aggódjon, mindent időben elintézzünk, felszálltam a biciklire, hogy elinduljak a házunk felé, a ház felé, amelyet nemrég megvettem kettőnknek, nekem és Leonie-nak, hogy nyugodtan kezdjük el életünk új szakaszát, és alig vártam, hogy megsimogassam a kicsike kis kutyát, hogy a helyére toljam a biciklit, de a valóságban még éppen tekertem a pedált a vaksötétben, mert nem égtek az utcai lámpák, vagy csak én nem láttam, hogy narancssárgás fényük segítene a tájékozódásban, és ahogy tekerem hazafelé, azt vettem észre, hogy nem közeledem az úti célomhoz, pedig már nagyon régóta hajtom azt a biciklit, és forognak a kerekek, hallom, ahogyan csattog a lánc, mert már tegnap meg kellett volna olajozni, és hallom, ahogyan a felni lassan az aszfalthoz ér, mert nem pumpáltam fel időben a gumikat, és én mindent hallok és akkor eszembe jut minden, az összes gyerekkori ismerősöm az utca vagányai anyám apám és Leonie is és hirtelen nagyon magányos leszek és nem tudok mit csinálni mert valami nyomja a mellkasomat és nem értem miért folyik le víz az arcomról miért folyik ki víz a szememből és akkor leszállok a bicikliről és toloom aztán egyre lassabban és csak sétálok hogy amikor már nem bírom tovább félreálljak a sötétben és leüljek a fűre az út mentén és csak figyeljek figyeljek figyeljek és tényleg nem tudom miért de most mintha tényleg valóban igen jól látom letezem a fejemet a hidedg fűbe és igen igen igen igen akkor is ugyanúgy látom hogy végre végre valahára nagy dolog történt velem az életben és ekkor újra látom ahogyan a műtőszobából kilép az orvos és egyáltalán nem mosolyog és mond nekem valamit nekem aki fehér rózsával a kezében vár valakit hogy mondják hogy apuka, kis-

Noé bárkája

lánya született. És akkor én berohanok Leonie-hoz és látom a lányomat az én lányomat aki teljesen egészséges és boldogan fogunk élni így hármásban vagy négyesben vagy ötösben valahogy majd meglátjuk lesz valami ha Leonie akar még gyereket de egyelőre nem tudom mit akar csak örülök hogy ott vagyok mellette és akkor valójában nem is hallom az orvost csak a szájáról olvasom le. És én semmit sem mondom nem is tudok mondani semmit és most már nem is akarok és tudom hogy hazudtam anyámnak mert nem lesz minden rendben nem intézzük el mindent sem egyedül sem segítséggel és mindenki hagyjon engem békén mert csak feküdni akarok itt az út mentén és nem akarok élni nélküle mert nem értem miért kellett ott maradni miért kellett ott maradniuk és miért kellett meghalniuk. És az sem izgat hogy az üres fejemben hirtelen a helyükre kerülnek a dolgok és annyira elárasztanak hogy megbolondulok és torkom szakadtából üvöltöni kezdek a sötétségben és érzem hogy fáj a torkom és napokig nem tudok majd rendesen beszélni de kit érdekel mert minek egyáltalán bármit is mondani ilyenkor hogy is várhatják el az embertől hogy beszéljen ilyenkor mit akarnak tőlem amikor meghalt a feleségem és a kislányom is aki még csak meg sem született az én picit kislányom akinek nem adatott meg semmi ebben a szar életben hogy örüljön és hogy megbántsák hogy vérig sértsék és nem adatott meg neki az sem hogy az apja vállán sírjon miközben az én szívem majd megszakad érte de erősnek kell lennem miatta és miközben ezt elképzelem rájövök hogy az ő szíve még csak meg sem bír szakadni mert már nem is dobog az a picit szív és egyáltalán nem is dobogott sosem csak az anyja méhében és csak ordítok és ordítok mert Leonie azt mondta nekem hogy minden rendben lesz és Leonie még soha ezelőtt nem hazudott nekem és miért pont most kellett elkezdenie miért nem tudta azt mondani hogy figyelj lehet hogy most megéri aggódni most lehet most szabad és nem és nem kell elhinni hogy megint mindig minden alkalommal minden rendben lesz. Mert azt hiszem, most nem lesz minden rendben.

vers

Csorba Béla

mester utca

szent vince temploma előtt
megjelentek a tankok is
kupolájukat kimért lassúsággal
fordították a túloldali
hatemeletes bérházak felé
kikukucsáltam az ablak
sarkából a padlóra rántott
anyám pár nappal múltam
hatéves három hónapos
nem volt semmi veszély-
érzetem tőlem aztán
dörögtek a fegyverek
szólhattak az ágyúk
szóltak is vince vince
tele lett a pince
remegő emberekkel
ordító csecsemőkkel
egy farkaskutya félelmében
mindent végigfossott
az oroszok gyújtógránátokkal
rommá lőtték a szomszédos
bérházat amiben mi laktunk
az csak egyet kapott tán mert
innen nem lőtt ki senki
jártak itt is mindenre
elszánt felkelők köztük
petro sándor akit nem sokkal
korábban engedtek haza
gulág szigetengeri sokéves
szibériai nyaralásából
anyámmal üzent apjának
temerinbe a kutyaluki dőlő
tanyájára hogy jól van
pedig mi aztán végképp
nem tudtuk pesten mi lesz velünk
igaza lett ő is túlélte a november
negyedikét ostromot
és túl kádárék és tito árulását
társaival egy nagy kosár
zsemlet cipeltek föl
a folyosón engem is
kínáltak öcsi vegyél
egy a tied beletúrtak
a péksüteményekbe
alattuk csillogtak
a hallgatag fegyverek

temerin, 2019. november 2.

Ünnep

képzőművészet

BARÁZDÁK ÉS KERESZTEK

Gyurkovics Hunor vall(om)ása(i)

Sutus Áron

Hónapok óta itt áll, fekszik az asztalomon: *Bölcsőtől fejfáig*. Gyurkovics Hunor vallomásos kötete és albuma, amelyhez Iancu Laura 2015 karácsonyán írt előszót. Most, itt, ma mindenszentek napja van, 2019-et írunk.

És ez a kötet az elmúlt közel négy esztendőben mindig ugyanott nyílik, nyílt ki: a száznegyedik és százötödik oldalon, az *Ős-tojás*, a *Dűlőutak*, a *Szikra* és az *Úrvacsora* együtt légzésében, közös feltárulkozásában. Melyben és ahol a *Szikra* a kereszt/kereszthalál egyedülvalóságát – nem magányt, de a végeletekig barázdálódó reményt – emeli az égig (égbe nyúló orgonasípként), s amely barázdák – akár mint világalkotó elem – a tájba keresztet, dűlőt, szántót szakítanak, ringatják (mint egy kisdedet) a tojásdaddá lett kezdetet és mindenséget.

A Jelenések könyve hetedik fejezetének kilencedik és tizedik versében olvassuk:

Azután látám, és ímé egy nagy sokaság, a melyet senki meg nem számlálhatott, minden nemzetből és ágazatból, és népből és nyelvből; és a királyiszek előtt és a Bárány előtt állnak vala, fehér ruhákba öltözve, és az ő kezeikben pálmaágak; És kiáltanak nagy szóval, mondván: Az idvesség a mi Istenünké, a ki a királyiszekben ül, és a Bárányé!

S elfog minket egy pillanatra valami ismeretlen remegés? Mi a mi fehér ruhánk? Mi a mi áldásunk? Miként állunk majd meg, megállunk-e mi Isten és a Bárány előtt? (Közbenjárók, Ti Minden-szentek, **kik** lesztek?)

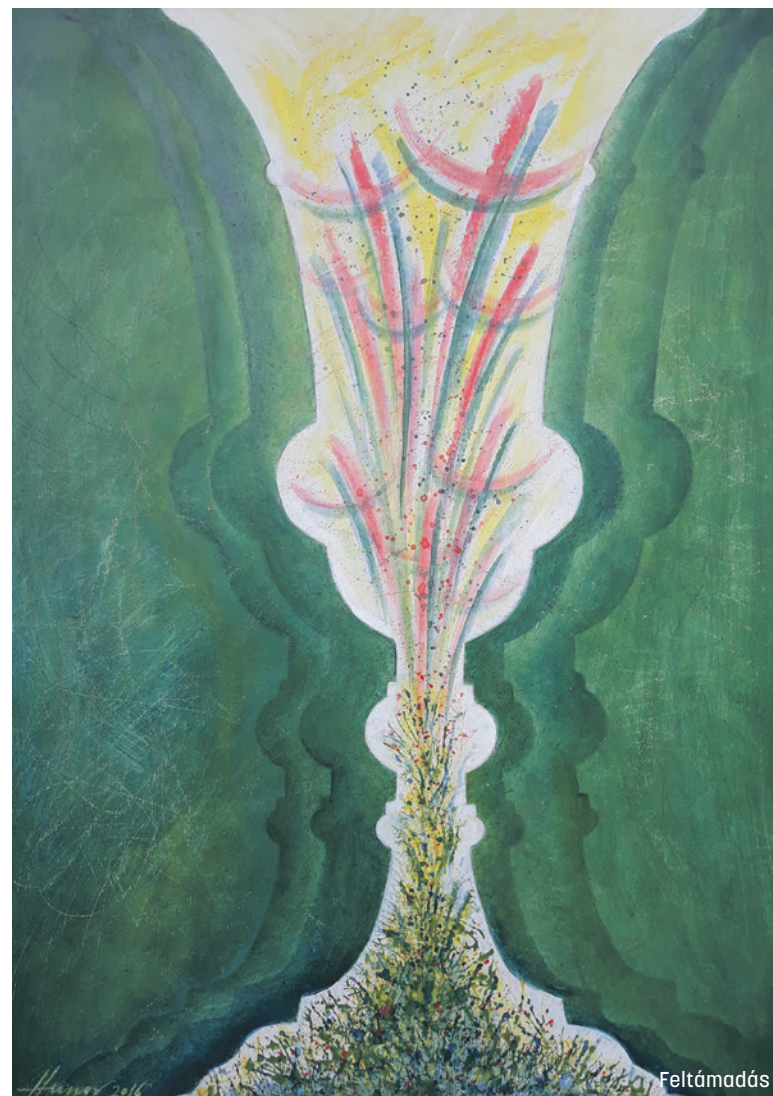
Az ítélet

Talán akként, hogy a haraszi templom zoltártábláját apró tuspontokból újraalkotjuk, fejfákat, egész temetőket mentünk át, sírfeliratokat teszünk olvashatóvá (menekülve a háború borzalmaitól, megfellebbezve azt), mennybéli hitet „szajkózva” a tájnak s a lerombolt kórogyi templomnak, haraszi templomkazettáknak, faragott tartóoszlopoknak.

Ma, mindenszentek napján a gondviselés Gyurkovics Hunor festményeit és rajzait is átnyújtja: megtérésről, betlehemi örök-ve-

zérő-csillagról, búzatáblában renegő Jézus Szíve-templomról, kálváriadombról, kenyérről és borslegről, Krisztus e világi örök-jelentől, szentáldozásról, úrvacsoráról, a gyász három napjáról, örömhírről, az örökké lett keresztáldozatról, Krisztus-szeretetről, fohászról regélve.

Vérvörös izzásában tündöklök a napkorong alatt a kálváriára tartók serege ~ életfaként gyúlnak ki az égbe szálló keresztek ~ Istennek házába hazatérnek gyermekei s fiai ~ kigyúlik a hajnal s örök világos-

Feltámadás

ság, és a hitetlen térdre omlik szíverthe alatt ~ s ott állhatunk az ol-táriszentség létszeretében ~ s ott állunk a háború borzalmainak közepette (szülő) földbe gyökerezett husángokként és bírhatatlan szállaként ~ Máriaként és Magdolnáként és Annaként irgalomból és irgalommal ~ titkon tündöklő Jeruzsálemként ~ s sátorként s csillagkeresztként ~ reánk áradó krisztusi fellegeként ~ s igen, az elfeküdt búzatáblák dunnájában templom és világ születik újjá...

Ma, mindenszentek ünnepén, amikor írom ezt, levél érkezik, Péter Lászlótól. A levélhez egy csatolmány: Németh Csongor búcsúztatója, pontosabban utolsó búcsú Németh Csongortól. S felnézek a falra, Németh Matyi bácsinak, Németh Csongor édesapjának alkotása, egy Krisztus-portré függ ott, szemben, szemközt pedig Nemes Fekete Edit keresztút-kollázssorozatának első és nyolcadik „darabja”. S mindehhez járul oda Gyurkovics Hunor 94-es grafikája: a tizenharmadik stáció – így most

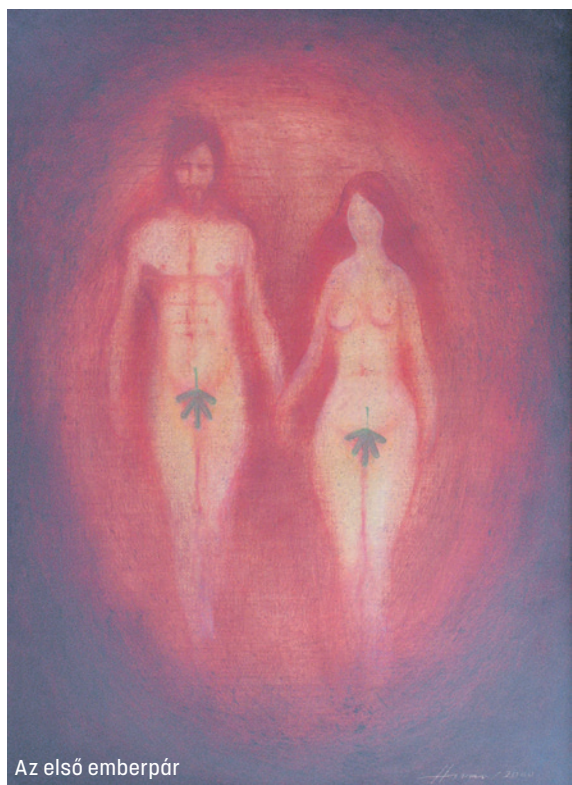
együtt ítélet és ítéltetés, bölcső és fejfá, vigasztalás és fohász, fájdalom és vigasz, áldozat és hit: vég-hetetlenül.

Mindenható örök Isten, ki megadtad nekünk, hogy egy napon ünnepehessük minden szented dicsőségét, arra kérünk, hogy sokszoros közbenjárásukra bőven áraszsd reánk irgalmasságodat.

Gyurkovics Hunor rajzai, grafikai, festményei felzúgó fohászaink egybehajlásai, egyetlen redő és kitüremkedés, egy tanúságtétel, egy hitvallás, mennybe emelkedés, az egyetlen láthatatlan pillanat szentségbe hívó szétáradása, égbe nyúló szállaságunk, kálvária-árnyékunk költészete.

Gyurkovics Hunor alkotóművészete ima: megalkuvás-nélkül-marasztaló, átmentő, teremtő, létben tartó és (örök)létbe hívó – napkorong-ragyogás és dicsőülés.

Szikra és úrvacsora – barázdák és kereszt.

Az első emberpár

Kopjafák 2.

Az aracsí puszta templom

* Gyurkovics Hunor, *Bölcsőtől a fejfáig*. Aracs Alapítvány, Horgos, 2015

A kötet az Aracs Alapítvány gondozásában jelent meg 2015-ben. Gyurkovics Hunor néprajzi könyvnek nevezi kötetét. Ugyanakkor, aki azt elolvassa, időt és szívet szán annak megismerésére, maga is rájön, hogy mindezek mellett az album szülőföldképet és vallomás kötelék(ek)ről: szociológiai és szociográfiai, értékfeltáró és értékmentő vállalkozás, tanúságtétel. Engem elemi erővel taglózott le, és úgy érzem, hogy Gyurkovics Hunor egyik naplójaként is olvashatjuk.

Húsvét 1.

Úrvacsora 1.

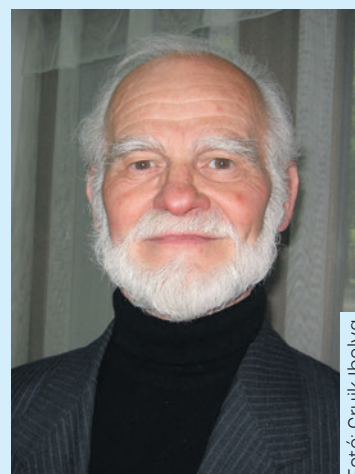
Feltámadás 3.

Feltámadás 2.

Utolsó fénysugár

Fotó: Gruik Ibolya

Grafikus, festőművész. A Belgrádi Iparművészeti Akadémia grafika szakán 1969-ben diplomázott Ćirić Miloš docens csoportjában. Tagja a Vajdasági Iparművészek és Formatervezők Egyesületének.

Alapító tagja a baranyai, a bácskossuthfalvi 9+1, a bácsfeketehegyi, a szabadkai Bucka-Gányó, a zentai, a hortobágyi, a makói művésztelepnek, valamint a budapesti Magyar Képzőművészek és Iparművészek Társaságának.

A szabadkai óvóképző főiskola és tanítóképző egyetem tanáraként ment nyugdíjba.

1971 óta állít ki rendszeresen, bel- és külföldön, Szerbiában, Magyarországon, Horvátországban, Romániában, Szlovákiában, Franciaországban, Németországban, Olaszországban, Svédországban, Ukrajnában stb.

Ez idáig több mint 400 kollektív tárlaton szerepeltek munkái, több mint 200 önálló kiállítása volt, részt vett számos művésztelep munkájában, több mint 300 alkalommal, bel- és külföldön. Szerteágazó munkásságát mintegy 40 díjjal, elismeréssel, oklevéllel értékelték.

Jelentősebb önálló kiállításai:

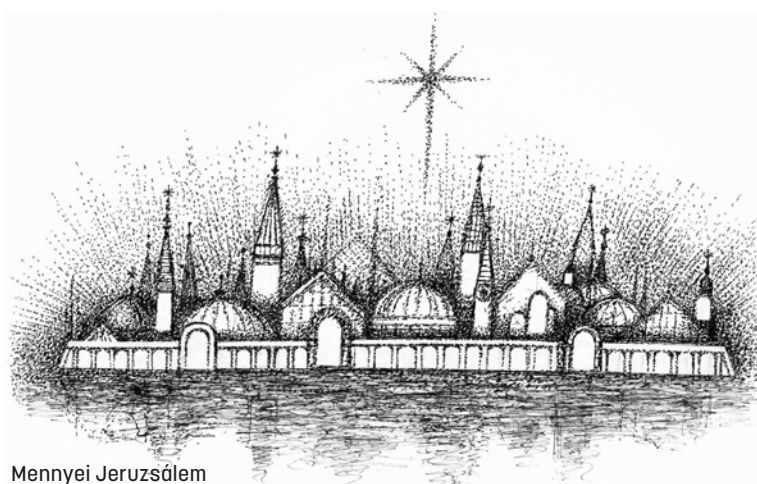
Ady Endre kultúrkör (Zágráb, 1970), Sion (Svájc, 1971), Hajdúsági Nemzetközi Művésztelep (Hajdúböszörmény, 1973), INSEA kongresszus (Újvidék, 1975), Móra Ferenc Múzeum (Szeged, 1979), Veres Péter Kulturális Központ (Balmazújváros, 1981, 1982, 1983), Petőfi Sándor Művelődési Központ (Hajdúböszörmény, 1981), Zentai Városi Múzeum (1985), Városi Kiállítóterem (Kisújszállás, 1986), a művelődési központ galériája (Topolya, Bácskossuthfalva, Bajsza, Pacsér, 1986), Mozgalmi Ház (Pécs, 1988), TIT Galéria (Debrecen, 1990), Városi Galéria (Hatvan, 1990), művelődési központ (Hajdúböszörmény, 1990, 1993), DATE Galéria (Debrecen, 1990), pedagógiai akadémia (Szabadka, 1991, 1992, 1993), József Attila Múzeum (Makó, 1992), Tornyai János Múzeum (Hódmezővásárhely, 1992), József Attila Könyvtár (Makó, 1993), Napház Galéria (Érd, 1994), Bucka-Gányó Galéria (Szabadka, 1997), Városi Helytörténeti Múzeum (Komló, 2005), Vármegye Galéria (Budapest, 2006), tanítóképző egyetem (Szabadka, 2007), városi galéria (Siófok, 2009), Magyar Ház (Szabadka, 2011).

Jelentősebb kollektív kiállításai:

Szabadka és Szeged II. közös képzőművészeti kiállítása (Szabadka, 1972), képzőművészeink és iparművészeink kiállítása (Szabadka, 1977), a Topolyai Művésztelep 52. tárlata (Topolya, 1979), a Hajdúböszörményi Nemzetközi Művésztelep kiállítása (Budapest, 1989), a Makói Nemzetközi Művésztelep kiállítása (Makó, 1994), a Magyar Képzőművészek és Iparművészek Társaságának kiállítása (Budapest, 1996), 300 éves a zentai csata (Zenta 1997), a Curgó művésztelep megalakulásának 35. évfordulója (Szabadka, 2003), a Zentai Nemzetközi Művésztelep kiállítása (Zenta, 2013).

Jelentősebb díjai:

A Vajdasági Iparművészek és Formatervezők Egyesületének Arany Forma díja (Újvidék, 1974), elismerés Szabadka város címertervéért (Szabadka, 1980), I. díj az eszperantó világkongresszus plakáttervezetéréért (1984), a Hajdúsági Nemzetközi Művésztelep Nívódíja (Hajdúböszörmény, 1987), Káplár Miklós-díj (Hajdúböszörmény, 1989, 1992), I. díj a Zentai Művésztelep akvarellfestési akcióján (Zenta, 1996, 2000), a Makói Nemzetközi Művésztelep díja (Makó, 1996), a Makói Nemzetközi Művésztelep - Csongrád megye díja (Makó, 1999), a Makói Nemzetközi Művésztelep díja (Makó, 2001), a Civis Nemzetközi Művésztelep Nívódíja (Hajdúszoboszló, 2004), Szervátiusz Jenő-díj a magyar kultúra ápolásáért (Budapest, 2005), a Hortobágyi Nemzetközi Művésztelep örökös tagja kitüntetés (Hortobágy, 2017).

Mennyei Jeruzsálem

A LEMEZ FOROG TOVÁBB...

Agárdi Gábor

A szilveszterek délutánjait rendre a Le Petit Parisien falai között ünnepeltem. A hófehér abroszokkal takart asztalokon minden évben győngyöző Veuve Clicquot pezsgő várta a vendégeket. A kristálypoharak csillogása elvarázsolta a tekinteteket. A tányérok kókuszgolyók sorakoztak. A boldogsághoz elégnék bizonyult egy is. Lehet, hogy ma sem kellene több. Jules cukrász barátja a legfinomabb vajjas kekszet morzsolta a csokoládémasszába. Mennyei!

A zongorista melletti asztalnál fülelt Émilien. Csakis ott szeretett ülni. Ha a sarokban nem volt hely, akkor át sem lépete a kávéház küszöbét. Dokinak becéztek, mert mindenből ki tudta magyarázni magát. A legnevesebb lapoknak tudósított. A Le Parisien hasábjain is megjelent egy cikksorozata az európai öngyilkossági hullámokról. Sok bűntény helyszínén járt. A tetthelyekről tudósított a legtöbbet. Olyan dolgokat láthatott, amilyeneket kollégái talán soha, mert ismert egy nyomozót a titkosrendőrségnél. A whiskey-t kedvelte a legjobban. Duplákát ivott, azután egy-két korty kólát. Az édeskés íze miatt szerette így, mert az élet is ilyen, vagy legalábbis azt hitte. Olykor nyolcat is elkortyolt. Úgy üldögélt a félhomályban. Szépnek akarta látni a múltat, amely talán nem is volt olyan csodálatos.

Sosem volt részeg nyilvánosan, csak jókedvű. Tudta, hogy a családját ez zavarja, mert szerintük elitta meg elette a pénzt.

– Az enyém! Én kerestem! Különbem is, mások örülnének ennek, hiszen aki vedel meg zabál, az kevesebbet él – mondogatta.

Szeretett a szépre emlékezni. Azokra az időkre, amikor feleségével sétált Párizs ege alatt, és a kávéházakból Yves Montand melódiai szűrődtek ki. Az öreg zsebre tett kezű hanyag eleganciával dalolta Jaques Prevert megzenésített költeményeit. Émilien sokszor utazott Rómába is. Minden alkalommal bedobott egy kis aprópénzt a Trevi-kút vizébe, pont oda, ahol Marcello Mastroianni és Anita Eckberg majdnem megcsókolták egymást. Közben Domenico Modugno hangja szólt a teraszokon. Akkor még túl fiatal volt, hogy bármit is felfogjon abból a zavaros világból. Hitvese halála után, idősen egy apró garzonba lökték a gyerekei. Kizárólag az unokája látogatta, de ő is teherként élte meg a találkozókat. Legtöbbször szótlanul ültek egymás mellett. Csupán Luciano Pavarotti hangja törte meg a csendet. Émilien folyton a Pillangókisasszonyt hallgatta. Azt a lemezt, amelyen az olasz legenda énekelte Pinkerton szerepét. Egy ószerestől vette a bakelitét még a Mirabeau-híd lábánál. 1961-ben hallotta először Pavarotti hangját, amikor a rádióban leadtak egy részletet a belgrádi fellépéséből. Ekkor aratott először nemzetközi sikert a tenor. Persze az unokája mit sem értett ebből. A kis suhanc folyton azt mondogatta, hogy átjönnek szólni a szomszédok, mert hangos a zene. Legtöbbször a kellesténél

valóban jobban feltekerte a hangerőt. Azt hitték, hogy nem hall jól, azért teszi, pedig semmi baj nem volt a hallásával. Csupán jobban tetszett neki az, amiről Luciano dalolt, mint amit a tömbházban élőkől hallott. Olykor ráförmedt egyetlen látogatójára, ha a muzsika hangjairól vitatkoztak.

– Ne emelgesd a szemöldököd, mert nem érdekelnek a lakók. Átjöhetnek, tessék! Előveszem a bökömet a fürdőszobaszekrényből, és majd meglátjuk, akkor mennyire lesz hangos a zene.

Azt hajtogatta folyton, hogy a temetésén is Luciano Pavarottit akar hallgatni.

– Ha nem az fog szólni, akkor felkelek. Istenemre mondom, visszajövök.

Néha az unokája előtt is fogyasztott valami töményt. Persze csak módjával. A fiú ilyenkor megvetően szemlélte. Őt azonban ez egy cseppet sem zavarta. Elmondta, amit gondolt, ugyanis tudta, hogy a gyerek úgyis visszamondja.

– A nagynénéd sajnálja tőlem legjobban azt a kéthavi egy üveg whiskey-t. Ott sem volt a keresztelődön. Vedelte a kánás bort. Én találtam meg a szemetesben az eldobott flakonokat. Le sem tagadhatja. Alkoholista lett. Iszik, mert szar az élete, tőlem meg sajnálja azt a pár poharat, csak azért, mert boldog vagyok. John Wayne fél tüdővel is többet ért, mint amennyit ő valaha is fog. Csak Dixit sajnálom. Hálás jószág volt. Mindig őrizte a házat, és legalább annyira utálta a nagynénédet, mint én. Ami-

kor szabadon engedtem, akkor az a némbem nem mert kiszagolni az udvarra. Szerintem ő mérgezte meg azt az állatot. Az ételébe csempészett valamit. A szívem megszakadt, amikor elpusztult. Elfáradtam! Lehet, hogy tényleg le kéne hunynom a szemem, de nem a szomszédok miatt, hanem mert én úgy akarom. Mielőtt elmennél, üzennék valamit az otthoniaknak. Ha valamelyikőtök megpróbálna betenni egy otthonba, akkor már inkább lőjtek le. Én nem bírnám ott benn. Elkoboznák a lemezeimet, és azt is megszabnák, hogy mikor mehetek ki az illemhelyre. Vedd tudomásul, hogy én még érezni akarom egy szép nő érintését. Látni szeretnék megannyi naplementét, kék lagúna koftélt szűrőszőve. Nevetni és énekelni. Nem hagyom, hogy elvegyétek tőlem.

Émilien ezen a szilveszteri délutánon is ott ücsörgött a zenész közelében. Most is köszönt, amint betoppantam a Le Petit Parisien ajtaján. Illedelmesen odaléptem hozzá, majd töltött nekem is egy pohár pezsgőt.

Jules ilyenkor egy pincértanoncra bízta a zárast, mert már éjfél előtt hazaosont. A visszazámlálás pillanataiban szeretett egyedül lenni. Fotelét az ablak felé fordította, pukkantott egy üveg habzó italt, majd belesüppedt a karosszékebe. Várta az éjfélitűzijátékot. A templomi harangszó, az utcai fényjáték és a poharában túlcsoorduló itóka olyannyira elbódította, hogy álomba merült. Órák múlva már az új esztendő hajnalán ébredt, és minden kezdődött előlről.

Ujjgyakorlat

A SENKI HANGJA

Sötétség.

Száraz falevelek zöreje üti meg a fülem. Valahol a távolban monoton vízcsöpögés hallatszik. Megdörgölöm a szemem, de továbbra sem látok sokkal többet. Az égen egyetlen csillag sincs. A holdat sem látni. Semmilyen fényforrás nincs a közelben. Bizsergést érzek az arcomon, és ijedtemben rácsapok. Valami szétkenődik rajta, nyilván egy bogár lehetett. Undorodva felülök, és próbálom megfejteni, hol lehetek. Tapogatózom, de semmi felismerhetőt nem érzékelek a leveleken kívül. Négykézláb folytatom a keresést. Kezem beleütözik egy farönkbe, amelynek segítségével felállnék, de beleverem a fejem egy ágba. Néhány szitokszót elmormolok magamban, majd arrébb csoszogok, és sikeresen kiegyenesedem. A szemem valamennyire alkalmazkodott a sötétséghez, és enyhe árnyalatkülönbségeket észlelek. Óvatosan megindulok a csöpögő hang irányába, mert borzasztóan szomjas vagyok. Már egész közel járhatok a hang forrásához, amikor is:

– Mit csinálsz? – hallom a susogó hangot, mire felkapom a fejem, és megpördülök a tengelyem körül. Sehol semmi és senki. A szél feltámad, és még jobban csörögnek a száraz falevelek a fa ágain. Belekap a hajamba is, és a szemembe fújja. Próbálom kisöpörni a rakoncátlan tincseket az arcomból, de folyton visszakerülnek a számba. Lassacskán lecsillapodik a szél, én pedig folytatom az utat a víz felé.

– Ne tedd! – hallom megint azt a gyenge hangot. Újra körülnézek, de megint nem látok senkit. A szívem

egyre hevesebben ver. Mit keresek én itt? És hogyan kerültem ide? Kérdések ezrei cikáznak a fejemben, de győz a szomjúság, és tovább gyalogolok. Minden alkalommal, amikor egy ág összetörik a lábam alatt, összerendezem. Borzalmas egyedül lenni a gondolataimmal. Már ha egyedül vagyok. Remélem, egyedül vagyok! A fejemre csöppen valami, mire összerándulok, és hátraugrom. Megtapogatom a hajam, és megérezem rajta a nedvességet. Az orromhoz emelem a kezem, de nem érzek semmilyen különös szagot. Végül a számba veszem az ujjam, és konstátalom, hogy valóban vízről van szó.

– Meg fogsz halni! – suttogja egy elhaló hang, majd újra feltámad a szél, és egy hatalmas ág zuhan le közvetlenül előttem. Felnézek a mellettem álló fára, de nem sok mindent tudok kivenni belőle. Csak egy egyszerű fa. Talán világosban többet látnék.

– Ne bánts magad! – hallatszik újra. Megrázom a fejem, hátha szabadulhatok a hangoktól. Mögöttem egy varjú száll fel káromva, mire ijedtemben felugrom, és majdnem felbukom a lábam alatt heverő sziklában. Visszafordulok a fához, amelyre most leszállt a varjú, és újra ronda káromó hangot hallat.

– Meg fogsz halni – ismétli a hang, majd megzördülnek a levelek. Száguld bennem az adrenalin. Egész testemben remegek. Hol vagyok? Olyan ez, mint a legrosszabb álmom. Elszalad valami a lábam mellett. Kicsi, szőrös és fürge. Felkapom a lábam, amelyhez hozzáért, és egy pillanatra elvesztem az egyensúlyom.

– Ne okozz fájdalmat másoknak! – egyre frusztrálóbb ez a hang. Honnan jön? Hol vagyok? Miért figyelmeztet? És mire?

– Halál – leheli. Tiszta libabőr a hátam, és erre a feltámadó szél is rásegít. Mintha óvatosságra, elővigyázatosságra akarna inteni. Vagy csak a saját elmém új tréfát velem.

– Tűnj innen! – hallom az erőteljesebb, parancsolóbb hangot, mire hátat fordítok, és rohanni kezdek. A szél újra feltámad. Tépázza a pólóm, a hajam összevissza kócolja. Zörgeti a leveleket, és lefújja a fákról. Az ágak recsegnek a meztelen talpam alatt, amelyből már kiserkent a vér az érdes talaj miatt. A szél egyre erőteljesebb.

– Fuss! Menekülj! Távozz innen! – már nem suttog. Mély, hörgő hangot hallat. Még mindig nem tudom, hogy ki. Vagy mi. De én csak futok. Szedem a lábam, és nem figyelek a talpamba nyilalló fájdalomra. Sem arra, hogy a szél majd leszaggatja rólam a ruhát, sem arra, hogy semmit sem látok. Fejvesztve rohanok, bízva abban, hogy nem megyek neki semminek. De hova futok? Mi elől menekülök? Nem tudom. De valami azt súgja, menjek. Van benne valami hátborzongató, aminek nem merek ellenszegülni. Egyre sűrűbben hallom a hangot. És egyre hangosabban. A lábam felmondja a szolgálatot, és fájdalomtól gyötrődve rogyok össze. Beverem a fejem, mire reflexszerűen odakapom a kezem, ahol az ütés ért. Vér csordogál a frissen fa-

Király Réka

kadt sebből, egyenesen a szemembe. Kellemetlen érzés, így hát hanyatt fekszem, és behunyom a szemem.

Pár perc múlva, amikor újra kinyitom, már ismerős terepet fedezek fel. Ismerős illatokat, az ágyam puha melegét érzem. Egyvalami azonban nem változott. Ugyanazt a monoton csöpögést hallom. Vonakodva felülök, és megindulok felé. A szél feltámad, az ablak felé kapom a fejem. Az udvarban álló fa ágai megrázkódnak, a szél kivágja az ablakot. Az ágak megnyílnak, és bekúsznak a szobámba. Egy varjú repül el az ablakom előtt, majd lecsücsül az egyik felém araszoló ágra. Ijedtemben és meglepétségemben mozdulni sem tudok. Az ágak körém fonódnak, a levelek megzördülnek, és a varjúval egy időben kárörvendve azt visítják: már nem menekülhetsz!

HUSZONÖT ÉV UTÁN

Tasić Mile

Slavko Matković

Lehetséges.

Lehetséges volna, hogyha ezt a rövid történetet el nem mondanám, ír maradna, és elfelejtődne, hogy Slavko Matković mindig szívvel-lélekkel vetette bele magát a művészetbe. Minden pillanatot, minden helyzetet ilyen módon élt meg, környezete is így élte meg őt.

A könyvtár volt számára a szentély, amelyben ellátta könyvtárosi munkakörét, ugyanakkor az irodalmi bűvöletnek és a versfaragásnak a templomaként is szolgált. Leginkább itt tette meg a legfontosabb művészi megfigyeléseit, rakta össze aktuális, konceptuálisan teljes művészi értékű pillanatot, a kor szellemének megfelelően, sőt gyakran azt megelőzően. Sokszor volt szomorú a pénteki munkanap végén, mert a hétvégén hiányoztak neki a könyvtári haverjai, ezért gyakran csináltunk „munkaszombatot”. Jovan Mirić improvizált fotólaboratóriumban jöttünk össze, a könyvtár főlépcsője alatt. Éjszakába nyúlóan hívtuk elő fekete-fehér fényképeink filmtekercseit ebben a varázslatos térben, hogy később csíptetőre tűzve szárítsuk a fotókat, egymásba botolva azon a három négyzetméteren.

Amikor a dohányosok cigifüstje már csaknem megfojtott bennünket, Slavko mindig belekezdett meséjébe a pipákról, a dohány illatáról és a füstkarikákról, a dohány összetevő elemeiről, a világhírű és a nagy hazai pipásokról, Milorad Pavićról, Petar Vukovról vagy akár Popeyéről, a tengerészről... Másvalaki Hemingwayről mesélt, a halászatról, a halakról, felemlítették a busát és a Szabadka környéki vizeken való horgászást. Slavko azonnal fogott egy papírt, amelyre lerajzolta, hogyan is kell egy ilyen nagy halat kinyuvasztani, majd hogyan kell a sajátos pikke-

lyeit és a bőrét lenyúzni, a húsát filézni, felszeletelni, majd nagy adag vöröshagymával tepsibe rakni, a megadott hőfokon és ideig jól kisütöni. És természetesen forrón tálalni, borral. A Kommunista Szövetség értekezletének napirendjét állítottuk össze 1989-ben. Ezt az alkalmat sem hagyta ki. Szinte képregényszerűen megrajzolta a gnómk gyülekezetének arcképcsarnokát. Később mindez groteszk tragikummal fűszerezve széthullott.

Őszintén tette mindezt, nem szándékosan, azzal, hogy nem tudta magát kivonni a művészet magatehetetlenül magával sodró világából, mélyen magában hordozva a sorsát.

Amikor 1990 tavaszán már javában sistergett a jugoszláv kuktafázék, amely bármelyik percben felrobbanhatott, akkor kapott Slavko egy meghívást Franciaországba, Marseille-be, az avantgárd művészek nemzetközi találkozására egy fellépésre. Hogy mivel jelenik meg, az rá volt bízva.

Egy pillanatot sem késlekedett, hogy nekünk, a haverjainak rögtön beszámoljon a meghívásról, de aggályát is kifejtette, hogy a délszláv államok közti zavaros viszonyok időszakában, ami egyre csak tetőzött, elmenjen-e egy ilyen nagyvilági művésztalálkozóra.

Nem hagytuk magunkat, és neki sem engedték, hogy elutasítson egy ilyen személyre szóló meghívást, amely egyben művészetének nemzetközi elismerését jelezte. Talán még lelkesebbek is voltunk tőle. Mindennap győzködtük, hogy könnyelműen ezt az alkalmat el ne szalassza, hogy művészileg egy ilyen világszínvonalú rendezvényen bemutatkozhasson. Napokig unszoltuk, hogy a hön szeretett hazájában feszülő indulatok kapcsán érzett aggodalma, nyugtalansága ellenére művészi megnyilvánulásában

a nagy remény jusson kifejezésre. Győzködtük és bátorítottuk. Végül elfogadta, hogy Marseille-be menjen, de csakis a barátaival.

Biztosították neki az útiköltséget, a szállást, valamint a fellépést a fesztivál programjában abban a földközi-tengeri metropoliszban, ezért mi megbeszeltük, hogy a már említett haver, Jovan Mirić szépkorú százegyesével Slavkóhoz csapódva, a haverok, a Nyúlak becézett Alojz Keršič és e sorok szerzője, mindannyian a szabadkai könyvtár dolgozói, mi is vele tartunk. Slavkót feldobta az ötlet, magabiztosabbá vált, és folytatta performance-ának megalkotását, amellyel majd bemutatkozik a művészet megdicsőülésére.

Órákat tudtunk eltölteni együtt, élveztük a Marseille-ig tartó hosszú út megtervezését. Hogyan induljunk időben, és mennyi elemőzsiával, nem mellékesen mennyi alkoholt vigyünk, emellett nyári ruházatot, fürdőnadrágot feltétlen, és még ezt-azt. Mégiscsak a Földközi-tengerre utazunk. Több nappal Slavko fellépése előtt már el kell indulnunk. A Dunát Gombosnál szeljük át, majd ráevickélünk a Testvériség-egység autójára, aztán Szlovénián keresztül irány Trieszt, ahol feltétlen meg kell innunk egy kávévet a Steal Polaris kávézóban a Ponte Rossón, ahová betért már Dositej, Vuk, Njegoš, Crnjanski és még ki tudja, ki mindenki. Az autóban alszunk majd, lévén az év nyári időszaka. A következő napot a Pó mentén folytatjuk Észak-Olaszországban egészen Milánóig, ahol Leonardo Utolsó vacsorájának áldozunk. Ezt követően irány Genova. A partvonal mellett folytatjuk utunkat a végállomásig, időnként pihenőkkel, természetesen megállunk Monacóban, és már meg is érkezzük Marseille-be. Megkeressük a bemutatkozás helyszínét, ahol a művészek fellépnek, majd a hotelt, ahol Slavkót elszállásolják, és valahogy szeret éjtjük, hogy mi is besurranhasunk a hotelszobájába, ha pedig nem sikerül, akkor az autóban alszunk, elvégre az már a mediterrán térség.

Az érvényes útlevelek már épphogy a zsebünkben nem voltak, no és egy kis pénz is a túléléshez, beszereztük a fényképezőgéphez a filmeket, sőt még Judit igazgató is jóváhagyta a szabadnapjainkat. Egy héttel az út előtt már készen álltunk, még csak néhány apróság hiányzott, és indulhattunk.

Már csak pár nap volt az indulásig, Slavko ismertette performance-a részleteit, amihez hipermangánra lesz szüksége por alakban, és egy nagy fehér abroszra. Otthon kitaratóan gyakorolta produkcióját, amelynek az egyszerűségben rejtett a sikere. Az egyszerű mű, miután le-

Slavko Matković munka közben

választjuk a szükségtelent és a feleslegest, mindig értékesebb és érthetőbb, tisztábban művészi, közvetlenebb az üzenete, és tovább is marad meg az emlékezetben. Ahogyan az életben, így van ez a művészetben is.

Az autóval és a fényképezőgéppel minden rendben volt, jelentette Jovan, Alojz kellő mennyiségű dobozos sört készített be, konzerveket és egyéb tartós élelmiszereket, valamint az autótérképen bejelöltük a csomópontokat, amelyeket az út folyamán meg kell látogatnunk. Minden készen áll az útra – jelentettem a srácoknak.

Míg nem az indulás előtti napon déltájban a szerb templom előtti útkereszteződésnél...

A közlekedési rendőrök egyszerű rutinellenőrzése alkalmával megállapították, hogy Jovo alkoholos befolyásoltság alatt vezetett. Jelentéktelen alkoholezrelék, egy-két sör. Elvették a vezetői engedélyt. Azonnal konzíliumot hívtunk össze, Jovo beszámolt, hallgattunk és csalódottan káromkodtunk, leforrázva, leverten.

Az a jó – mondta Alojz, próbálva bennünket megnevetetni –, hogy most tíz napig lesz sörünk.

Slavko légüres térbe került, kétségek gyötörték. Mit tegyen? Most adja fel, amikor már teljes egészében készen áll a fellépésre, amikor igazán hisz az alkotásában, a performance-ában, a művészetében és a költészetében?

A barátok támogatása nem maradt el, nem nyavalyogtunk, épp ellenkezőleg.

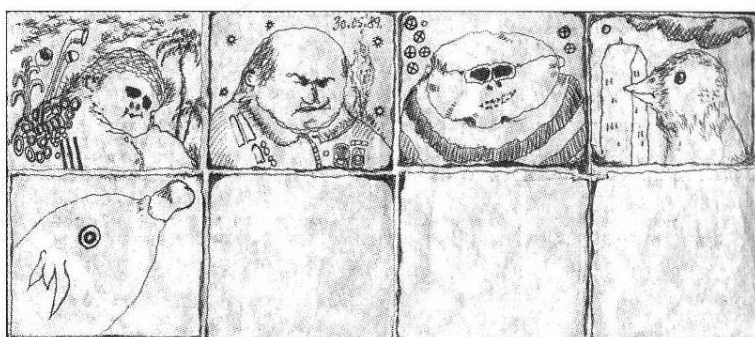
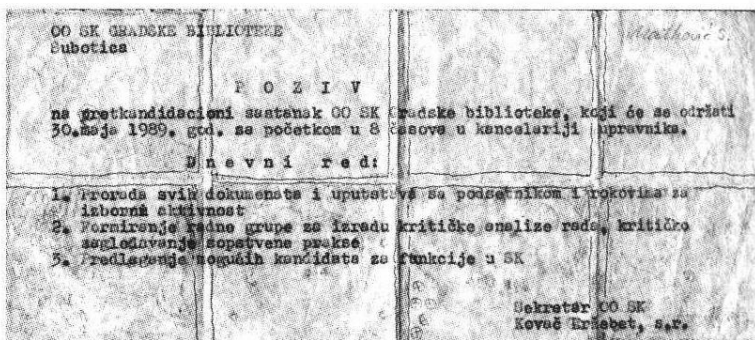
Végül repülőre ült, és Párizson keresztül odarepült.

Bemutatkozott, és a művészvilág nagy kritikusaival pozitív, értékes visszajelzéseket kapott. A hipermangán porból az asztalra kiírta a KÖLTÉSZET (POEZIJA) szót, majd óvatosan letakarta a nagy fehér asztalterítővel. Odakészített egy kancsó vizet és egy poharat. Tartotta a vizet a szájában, és úgy próbálta kimondani a költészet szót. A víz prüsszkölve bugyogott ki a száján, így átnedvesítve a fehér abroszt. Az átítatózó hipermangán sötétlilára váltott, és kirajzolta a betűket. Lassan kirajzolódott a költészet szó, amely nem fojtathat és nem ölhet meg, azzal az üzenettel, hogy a költészet lehet a megmentőnk.

Videóról néztük meg Slavko marseille-i fellépését.

A berendezett pinchelyiség Slavko Matković underground művészi produkciójával és művészetével teljesen összhangban volt, kellőképp hozzájárult a megfelelő légkör megteremtéséhez. Hosszú hajjal, világos pólóban, fekete farmernadrágban itta a vizet, és észrevehetően erőlködve mondta ki a költészet szót. Prüsszkölte a vizet, amely lefolyt az állán, végig a mellkasán, átítatva a fehér abroszt, amely alatt lassú művészi folyamat részeként először megjelent a Z, majd lassan előtűnt az összes többi betű. Fáradtan és szemmel láthatóan elgyötörten fejezte be performance-át, keményen kiállva a vizuális költészet mellett, amelyben meggyőződéssel hitt, és amelyben élt.

Fordította Juhász Attila

Slavko Matković, Poziv za partijski sastanak, 30. maj 1989. Summons for a (Communist) Party meeting, May 30 1989. Meghívó pártülésre

SZÁZ ÉVE HUNYT EL MACSKOVITS TITUSZ SZABADKAI ÉPÍTÉSZE

Vass Géza

Macskovits Titusz építész, kivitelező, téglagyáros, városi főmérnök, újságíró, szerkesztő, a 19. század tőkés fellendülésének egy jellegzetes szereplője. Szabadkán született 1851-ben, és szülővárosában halt meg 1919. szeptember 17-én. Ebben az írásban rá emlékezünk.

Az életrajzok legrövidebb részét a leendő művész társadalmi és családi háttere, iskolai évei, valamint korai munkássága teszik ki. Ez az az időszak, amikor tehetségére még nem figyeltek fel. Az ifjúkori tapasztalatok döntő szerepet játszanak későbbi életpályájának alakulásában. Nehezen fogjuk megérteni későbbi munkásságát, ha ezeket az éveket nem térképezzük fel. A források ebben az időszakban még igen csekélyek és szétzórta. Nehéz őket összegyűjteni. Hasonló munka ez, mint a közösségi média weboldalain szétszórt adatok felhasználásával megrajzolni valakinek a személyes profilját.

A 19. század második felében Szabadka az akkori Magyarország egyik legjelentősebb vasúti csomópontjává nőtte ki magát. A többszörösen megnövekedett áruforgalomnak köszönhetően gyors fejlődésnek indult. A megszorított építkezések számos ismert mérnököt vonzottak a városba. Olyan kiemelkedő építészek terveztek itt, mint Lechner Ödön, Pártos Gyula, Vágó József, Komor Marcell, Jakab Dezső vagy Bobula János. A helybeliek közül Raichle J. Ferenc és Macskovits Titusz munkássága nyomta rá pecsétjét a mai városképre. Raichle valójában apatini volt, és csak élete egy rövid szakaszát töltötte itt, ennek ellenére a szabadkaiak köztudatában mint helybeli építész maradt fenn. Az ízig-vérig szabadkai közöttük csak Macskovits Titusz volt. A Történelmi Levéltár negyvenöt évnél munkásságát, mintegy négyszáz tervrajzát őrizte meg. Ez hatalmas opus. Nem is próbálunk most megküzdeni vele. Kezdetnek bemutatjuk a családi környezetét, melyben felnőtt, iskoláztatását és a gazdag életpálya első éveit.

Ma a legtöbb Macskovits nevet viselő család Horvátországban, a Zágráb közeli Novszkán és környékén él. Valószínű, hogy a szabadkai névrokonok is innen származnak. A török hódoltságot követő években telepedtek le vidékünkön. Titusz ősei jómódú földbirtokosok voltak, akik több nemzedéken keresztül jelentős szerepet játszottak a város közéletében. Öregapja, József (Josip) a 19. század elején városi tanácsnok volt. Egy 1838-as összeírásból tudjuk, hogy háza a mai Strossmayer utcában állt, a városháza és a mai zenede épülete között. A városi székház 1908-as építése alkalmával bontották le. Apja, Benedek (Beno) 1807-ben

született, és 1879. február 6-án halt meg. Anyja, Vasas Mária 1824 és 1891 között élt. Testvérei, akiket ismerünk: Hersilia (†1866), Valéria (†1894), Leontina, Asceline (1856–1886) és Melánia. Első látásra szembetűnnek a nem mindennapi nevek. Titusz és az első három lány neve az ókori Rómát idézi, Asceline neve a francia nemesből, míg Melánia a görög feketéből ered. Mivel édesanyja unokatestvérei is hasonló neveket viseltek, egyértelmű, hogy ez a szokás anyai ágról származott.

Öregapja és apja is jogot végeztek, és tanulmányaikról hazatérve ügyvédként dolgoztak. A főiskolai végzettség a 19. század első felében még ritkaságszámba ment. Ennek köszönhetően hamar komoly politikai szerephez jutottak.

A kor politikai életéről kevés írásos forrás maradt ránk. Ekkor még Szabadkán nem voltak újságok, így ebben a kérdésben csak a városi levéltárban megőrzött jegyzőkönyvekre, valamint idősebb Váli Béla naplójára támaszkodhatunk. Iványi István várostörténete kevés újat tud mondani, mert írója csak 1875 után költözött városunkba, és a korábbi eseményeket apósa – aki épp Váli Béla volt – történeteinek keresztül ismerte meg. Azonban ez a kisszámú forrás is elegendő ahhoz, hogy leszögezzük: apa és fia a királyhű, konzervatív vonal rendíthetetlen hívei voltak. Váli, aki elkötelezett szabadelvű volt, ahol csak tehette, naplójában elmarasztalóan írt róluk. Az 1848–49-es forradalomban és szabadságharcban nem vettek részt, a nemzeti mozgalom elbukása után a városba bevonuló osztrák katonaság Józsefet főbíróvá, Benedeket pedig főkapitánnyá nevezte ki, azzal a feladattal, hogy fogják el a bujkáló honvédeket, és adják át őket az osztrák hatóságoknak. A *Szerb Vajdaság* 1850-es megalapítása után is Benedek a legbefolyásosabb tisztségek viselője volt. Váli naplójában Benedeket 1871-ben említi utoljára, amikor a Kossuth-párti Varga Károlyt ajánlja országgyűlési képviselőnek. Az 1867-es kiegyezés után az ilyen politikai pálfordulások nem mentek ritkaságszámba.

Titusz 1851-ben született, apja ekkor negyvenéves, anyja huszonegy éves volt. Váli Béla a negyvenes évekre visszaemlékezve emlegeti egy Filo (valószínűleg becenév, Fülöp, Filip) nevű iskolatársát, aki a befolyásos főkapitány fia volt. Szülei korkülönbségét figyelembe véve, lehetséges, hogy Benedeknek volt egy előző házassága is, amelyből gyereke is született. Feltételezésünket erősíti a tény, hogy a gimnázium 1846-os értesítőjének második osztályában találtunk egy Váival hasonló korú, Macskovits Fülöp nevű tanulót, akinek nevével később más forrásokban nem találkoztunk.

Titusz általános iskolai szerepléséről nem találtunk adatokat. A gimnázium első osztályába tizenegy évesen, 1862-ben írták be. Akkor ez a mai ötödik osztálynak felelt meg. A gimnáziumi értesítő tanúsága szerint közepes tanuló volt. Legtöbb osztályzata jó és elégséges. A hatvanas létszámú osztály középmezőnyében foglalt helyet. Még mindig titok, hogy mikor és miért maradt ki a szabadkai gimnáziumból, és hogyan került a budai reáliskolába, amelyet valószínűleg 1869-ben végzett el, mert ugyanaz év őszén már a zürichi műszaki főiskola hallgatói között volt bejegyezve. Miért választotta a vasút kora előtt a Monarchiától távoli, az Alpokban nehezen megközelíthető Zürichet, és nem Bécsset vagy a magyar fővárost? Erre a lépésre nyomós oka kellett hogy legyen. A zürichi műegyetem azzal tűnt ki, hogy itt tanított a kor legjelentősebb építésze és elméleti írója, a német Gottfried Semper (1803–1879). Valószínűleg miatta szánta rá magát a nagy kalandra.

Semper pályafutását 31 évesen a *Drezdai Királyi Akadémián* kezdte, ahová Schinkel ajánlotta be maga helyett. Németországban részt vett az 1848-as forradalomban, ezért évekig Párizsban és Londonban kényszerült élni. Svájcba 1855-ben költözött, ahol a híres zürichi műegyetem tanára lett. Az intézmény központi épületét is az ő tervei alapján építették meg. A historizmus szemléletén alapuló akadémikus stíluson belül a tiszta neoreneszánsz építészeti irányzat első és legjelentősebb egyénisége Európában. Az alkalmazott stílusok körét a reneszánsz építészet hagyományainak felelevenítésével gazdagította. Utóbbi a kor polgársága erősen szorgalmazta, hiszen úgy érezte, hogy ő a reneszánsz kor sikeres polgárának örökségét folytatja. A reneszánsz építészetből átvett sok homlokzati elemet, a nagy árnyékhatású, a homlokzat síkjába erősen bemélyített, fél oszlopokkal keretezett ablakokat, a nagy kiülési öv- és főpárkányokat, amelyekkel a vízszintes és függőleges tagozatok között harmonikus egyensúlyt teremtett. Sempernél a homlokzati elemi tiszta homlokzati hálót alkottak, és magát az alaprajzot is hasonló, hálós szerkezeti rendszerben építette fel. A homlokzatokon aprólékos díszítést alkalmazott, amely súrolt fényben apró fény- és árnyékpontok sokaságára bontotta a felületeket, különleges, vibráló hatást adva ezzel az épületnek. Hirdette a reneszánsz eszményét, az építészet, a festészet és a szobrászat egységét. Jelentős alkotásai a drezdai opera (1838–1841), Bécsben a Neue Hofburg (1869), a Kunsthistorisches Museum és a Naturhistorisches Museum (1871–1872). Zürichben írta meg 1861–1863 között kétkötetes, kortársaira és az utókorra is erősen ható művét *A stílus a technikai és tektonikus művészetekben* címmel. Hangsúlyozza a tervezői és a kivitelezői munka egységét, a tárgyakban megtestesülő célszerűséget, mely szerinte az anyag, a technika és a társadalmi igények összhangja alapján valósulhat meg. Az építészet Semper számára szintetizáló és szintetikus művészeti ág, majdhogynem *Gesamtkunst*, amely egyesíti a különböző iparművészeti ágakat is. Ezek a gondolatok nagy hatással voltak Otto Wagnerre, Lechner Ödönre, Walter Gropiusra, amit ők nemegyszer

Macskovits Titusz

személyesen is hangsúlyoztak. Kritikusai ezzel szemben szemére vetették materialisztikus-praktikus szemléletmódját, amely szerintük csak a nyersanyagot, a megmunkálási technikát és a rendelkezési célt vette figyelembe. Hiányolták nála a művészet legbensőbb lényegének feltárását, a világnézetet.

Macskovits Titusz budai iskoláztatása alatt ismerkedhetett meg Semper munkásságával. Láttuk, hogy családjának nem volt idegen a klasszikus görög-római kultúra. Nővére, Hersilia Róma alapítója, Romulus feleségének nevét viselte, Livia névadója Sulla felesége volt, ő pedig Titusz római császár emlékét hordozta nevében. Valószínűleg a hazuról hozott, ókor iránti szeretete volt az a kapocs, amely elvezette a klasszikus és reneszánsz értékeket hirdető német építész zürichi tantermébe. Zürichi iskoláztatásához a várostól ösztöndíjat kapott. Váli Béla keserűen jegyzi meg naplójában, hogy a gazdag Macskovits Bence fia kapta meg a támogatást, a rászoruló Kopp Tivadarral szemben.

Semper 1871-ben Zürichből Bécsbe távozott, ahol a Ring kiépítésén dolgozott. A következő évben Macskovits is elhagyta Svájcot, de nem Bécs felé vette útját, hanem az aacheni műegyetemre iratkozott át. Itt egy évet töltött el. Öt évig tartó tanulmányait a bécsi egyetemen fejezte be 1874-ben. Egy év katonaszkodás után tért vissza Szabadkára. Két évvel később, 1877-ben megnősült. Felesége Manojlovits Katinka (1857. május 7. – 1920. április 23.) volt, Manojlovits István (Stevan) lánya. Házasságukból hét gyerek született: Melánia-Mária, Katinka, Paulina-Leonka, Angéla-Vidalina, Kornélia, Benedek és Anna-Babika.

A szerb, egyesek szerint cincár származású Manojlovits család a tizennyolcadik század elején költözött Szabadkára. Ügyes kereskedőként hamar komoly vagyontettek szert, és a szabadkai szerb közösség legbefolyásosabb családjává nőttek ki magukat. Nem csak jólétükkel tűntek ki. A család számos tagja a kereskedés mellett sikeres életpályát futott be. Voltak köztük kúriai tanácselnökök, bírák, hegedű- és zongoraművészek, orvosok, ügyvédek, bankigazgatók, főispánok. A felsorolásból kitűnik, hogy a családban jelentős szerepet játszott a zene iránti szeretet. Az újságok feljegyzéseiből tudjuk, hogy Katinka a társasági összejöveteleken még újdonságnak számító Puccini-áriákkal szórakoztatta a vendégeket.

A Takarékpénztár és Népbank Rt. épülete

Manojlovits-palota

A családi kapcsolatok mindig meghatározó szerepet töltek be az emberek életében. Nem volt ez másképpen Macskovits esetében sem. Befolyásos elei után ő is élvezte a közösség megelőlegezett bizalmát. Apja halálát követően sógora, Guln György vette pártfogásába, és 1894-es elhunytáig önzetlenül egyengette útját. Az Óbecsén született, német származású Guln (1825–1894) 1858-ban került Szabadkára mint *Bach-huszár*, az abszolutista rendszer hivatalnok. Két évig volt közjegyző Macskovits Benedek alatt, majd a hivatal megszűnése után ügyvédi irodát nyitott. A hatvanas évek közepén feleségül vette Titusz nővérét, Hersiliát, aki röviddel az esküvő után meghalt. Neje elvesztése után a megözvegyült Guln nem sült meg, és továbbra is fenntartotta szoros kapcsolatát a Macskovits családdal. A város első pénzügyintézetét, a Takarékpénztár és Népbankot 1869-ben alapították meg. A részvényesek Czorda Bódoggal az élen őt kérték fel az intézet vezetésére. Ezt a hivatalt haláláig megtartotta. Kezdeményezésére határozták el egy saját székház megépítését a mai Strossmayer utca elején. A később *Sárgaháznak* elnevezett épület terveit és költségvetését Macskovits készítette el. Ez volt első jelentős megbízatása. A fiatal mérnök Semper neoreneszánsz szellemében képzelte el az épületet. A homlokzat a zürichi műegytem főépületének hármasként követi, és mivel az épületet csak egyemeletesre tervezték, Macskovits egy tekintélyt parancsoló központi rizalittal emelte meg. A palotaszzerű, masszív épület nemcsak a bank megbízhatóságát, hanem a szárnyait próbálgató Macskovits ambícióit is tükrözte.

Titusz becsvágya azonban nem merült ki a tervezésben. Kivitelezőként is szerencsét próbált, majd párhuzamosan megnyitotta a város első gőzgépekkel felszerelt téglagyárát is. Terve egyértelmű: az építkezések minden szakaszát ellenőrzése alatt akarta tudni, és ezzel a haszon egészét magánál tartani. Mindezek mellett, hogy helyzetét a piacon tovább erősítse, az 1878-as városi tisztújításon megpályázta a főmérnöki állást. A hivatalban lévő, szegedi származású Tóth Mihály 101:89 arányban bukott meg 27 éves ellenfelével szemben. Tóth visszatért Szegedre, ahol hosszú éveken át a város főmérnökeként dolgozott. Sikeres életét 1926-ban fejezte be. A szabadkai építészeti történetében 1878-ban ő tervezte a város első eklektikus épületét és a mai *Lifka* mozi. A Korzón álló *első városi épület* sajnos még a dualizmus alatt lebontásra került. A Mukits János és Varga Károly nevével fémjelzett Kossuth-párt ellenzéke a fiatal mérnökben meglelte a városi hatalom leggyöngébb láncszemét, és kegyetlen lejáratozó hadjáratot indított ellene. Futótűzként terjesztették el a hírt, hogy Macskovitsnak nincs érvényes egyetemi oklevele. Az újdonsült főmérnök váltig hangoztatta, hogy az *előírt vizsgákat kitűnő sikerrel állotta ki*, és hogy köztudomású, hogy a *külföldi műegytemek nagy részén szigorlatot egyáltalán nem tartanak, vagy csak nagyon kevesen. Legfeljebb csak azok teszik le, akik tanári pályára akarnak lépni. Különben a gyakorlati életben az ilyen diplomát sehol sem követelik.* Rátermettségét a város *nivelizációs munkálataiban* való részvételével bizonygatta. A polgármester kiállt választottja mellett, ennek nyomán a hivatalos magyarázat is gyorsan elkészült. Az *1867-es miniszteri rendelet a diplomáról, amelyre az ellenzék támaszkodott, a műegytem gépészmérnök szakosztályára vonatkozik. Nem terjesztették ki az építészmérnöki*

szakosztályára, mely akkor a budapesti műegytemen még nem is létezett.

Miután sikeresen elkészítette a palicsi hidegfürdő épületének részletes terveit, megbízást kapott a város kövezési munkálatainak elkezdésére. A kövezés lassan haladt, a kivitelezők hanyag munkát végeztek, számtalan hiányosságot hagytak maguk után. A sajtó Macskovits ellen fordult, aki magáról a felelősséget a *kövezési bizottságra* hárította. A főmérnök bátor és határozott kiállása igaza mellett összetűzésbe hozta a polgármesterrel, és ez az állásába került, minekutána 1879. december utolsó napján elhagyta a városházát. Öt évvel később visszajut a főmérnöki székbe, de ekkor már nem Mukits, hanem ellenfele, Mamuzsits Lázár viseli a polgármesteri címet.

Szegedet 1879 tavaszán elmosta a nagy árvíz. A Tisza menti város kikötőjén keresztül érkezett Szabadkára az erdélyi építőanyag legnagyobb része. A rossz körülmények miatt az árak megnövekedtek, és ennek következményeként az építkezések lelassultak vagy teljesen leálltak. A kikötő helyreállítása után városunkban újult erővel indultak meg az építkezések. Macskovits egymás után kapta a jobbnál jobb megrendeléseket. Az első években megrendelői a nevekben itélve főleg szerb kereskedő- és földbirtokoscsaládok voltak, de később szép számmal találni közöttük magyarokat, bunyevácokat és zsidókat is. Keze nyomán épültek a városi bérpaloták a tehetős Manojlovits, Milinovits, Popovits, Aradszki, Dimitrijevits, Halbrohr, Vermes családoknak. Az első években a paloták mellett ő tervezi a görögkeleti egyház temetőjében az Osztóits-alapítvány kápolnáját is. A megbízatás nem volt véletlen, hiszen a szóban forgó alapítvány gondnoka az apósa, Manojlovits István (Stevan) volt.

Macskovits munkásságának első éveiben százfelé kellett figyelnie, ezért nem kísérletezett, szigorúan tartotta magát a neoreneszánsz kánonokhoz. Idővel azonban ő is meghajolt a divat előtt. A század utolsó éveiben, a munkát hajszolva, már a szecesszióval is megpróbálkozott. Macskovitsnak nem volt saját jellegzetes stílusa, ugyanazt lehet szemére vetni, mint annak idején Sempernek, hogy hiányzik belőle a világnézet. Annak ellenére, hogy nem került bele a művészettörténelem nagykönyvébe, nagyszámú kivitelezett épülete Szabadka eklektikus-szecessziós városképének meghatározó alkotása.

A nyolcvanas évek Macskovits Titusz sikertörténete. Mukits, majd Mamuzsits polgármesterek bizalmát és a Takarékpénztár és Népbank, valamint a Manojlovitsok támogatását élvezve biztosan vette az akadályokat. A kilencvenes évek elején azonban fordulat állt be életében. Szókimondó, egyenes jelleme miatt kegyvesztett lett az egyik, majd másik polgármesternél, helyébe az új kedvenc, Raichle Ferenc lépett. Guln halála után – ami a banki támogatások elmaradását jelentette – a szerkezet végleg megindult lefelé. A téglagyár veszteséget veszteségre halmozott, a komolyabb megrendelések elmaradtak. Hiába próbálkozott meg a kilencvenes évek végén divatos szecesszióval, a hanyatlást már nem lehetett megállítani. Az utolsó róla szóló újsághírek egyike, hogy a városháza építkezésén egy munkás halálos balesetet szenvedett, emiatt őt bíróság elé idézték. Ekkor hatvankét éves volt. Halála után gyerekei felelőtlen viselkedése miatt a maradványok is elolvadt. Egyetlen fia, Benedek, aki a második világháború alatt a főmérnöki székben ült, életét vesztette az 1944-es zavaros időkben.

MENETREND

Sanja Vasić

Aleksandar Luj Todorović: *Diskurzus az új technológiákról*, Clio Kiadóház, Belgrad, 2017

Aleksandar Luj Todorović *Diskurzus az új technológiákról* című könyve átfogó rálátást ad a technológia fejlődésének évszázadaira, bepillantást a közeli és távoli jövő technológiai továbbfejlődése irányának számos lehetőségébe. Mértéktartó az új technológiák dicsőítésében, mondhatni visszafogott, a realitás talajáról szemléli az egyénre és környezetére gyakorolt hatását.

Mint egy gyorsvonat utasának, aki egy panorámaablakkal ellátott fülkében ül, és a szeme előtt fénysebességgel peregnek le az emberi faj évszázadai. No de milyen utazás is volt az! Amennyiben a könyv által felvázolt fejlődési utat követjük, akkor az első állomás Platon, akinek az volt a félelme, hogy az írás rossz hatással lesz az emberek emlékezetére, mert nem kell majd semmit sem megjegyezniük, ezért elhülyül az emberiség. A könyv fejlődési vonala nem áll le ezen a ponton, hanem tovább robotog Gutenberghez. Már is ott vagyunk az emberiség történetének talán legfontosabb fordulópontján. A nyomdaprés feltalálása tette lehetővé az emberi tudás gyors terjedését térben és időben. Csak-hogy ez sem az utolsó állomása ennek a könyvben szereplő expresszvonatnak, az e-könyv és e-kiadványok a következő állomás. Ha az e-kor könyveinek dicsőítői és ellenzői véleménykupa-cában kutakodunk, arra a megállapításra kell jutnunk, hogy a könyv lényegében nem, csak formájában változott, még pontosabban fogalmazva, az anyagában. Ha visszatekintünk, láthatjuk, hogy ez már nem az első alakváltozása, mert az agyagtáblától indult, a papírral és papírral folytatva jutott el az e-formáig, alakváltásától függetlenül az emberiség figyelmét magán tartva. Nem kell megfogadnunk Nicholas Carr invitalását, hogy visszavonulva hétvégi házuk magányába, távol az e-könyvvilágtól élvezzük a papíralapú könyvünket, mivel Carr előtt több évszázaddal Platon is meggyőződéssel arról, hogy a fejlődés megállíthatatlan. Az élvezet, amit a könyv nyújthat, továbbra is ugyanaz, függetlenül megjelenésének formájától.

A digitális világ a mi valóságunk, amelyben az új technológiák használatának etikáját kell kialakítani, megelőlegezve a jövő kérdéseit, amelyeket a fejlődés magával hozhat. Úgy tűnik, hogy az emberiséget túl sokáig terhelte annak a kérdésnek az örvénye: *Kik vagyunk, és mi a célunk?* Habár újra és újra adunk válaszokat erre a kérdésre, mégis nagy utat tettünk meg a gének létezésének megsejtésétől azok felhasználásáig a reprodukció segítésében. Egyszer csak attól a kérdéstől, van-e olyan elem, amellyel a szülők az utódjaikra örökítik tulajdonságaikat, és hogy az miből is áll, nemcsak

a válaszig jutottunk el, hanem addig a technológiáig, amellyel irányíthatjuk az elemi részecskéket, ezáltal újabb kérdések sorát nyitottuk meg: *Jó-e, és milyen mértékben jó hatni az örökítőanyagunkra? Hol van az a határ, amelyet nem szabad a beavatkozásokkal átlépni?* Még rossz szájjal állunk hozzá, és vannak még élő tanúi, kísérleti alanyai az emberfeletti ember megalkotási kísérletének, hogy már a tudósok is nyíltan beszéljenek az eugenikáról (eugenetikáról). Habár még nem képezi a közbeszéd tárgyát, van már technológia, amely lehetővé tenné, hogy jobb embereket teremtsünk. Mert ha van lehetőség, hogy eltávolítsanak bizonyos génosztruktúrákat, amelyek súlyos, örökletes autoimmun betegségek hordozói, és ezt alkalmazzuk is, ezzel nem léptünk-e be az emberfeletti ember megteremtésének újabb időszakába, vagy egyszerűen meghaladtuk az emberiség béta verzióját? Készen állunk-e a következő, letisztított változatra? A gond abban van, hogy ha egyszer átléptük a határt, és bevezettük az új változatot, akkor nehezen lehet majd visszatérni a régre. Melyik szülő nem élne a lehetőséggel, hogy jövőző gyermekét megkímélje az örökletes bajoktól? Valójában az emberi genomba történő beavatkozás mértékére kell a bioetikusoknak megoldást találniuk. A probléma abban van, hogy az elmélet még csak lassan lépdel a gyakorlat által megnyitott kérdések után, az új technológiák gyors fejlődése kérlelhetetlenül teszi fel az újabbnál újabb kérdéseket és rész kérdéseket, amelyek gyors válaszra várnak. Az ezekre a kérdésekre adott válaszok formáltak és formálják majd az emberiség jövőjét.

Aleksandar Luj Todorović *Diskurzus az új technológiákról* című könyve olyan, mint egy menetrend, amelyben egy pillantással áttekinthetjük az állomásokat, azokat is, amelyeket elhagytunk, illetve azok nevei is olvashatók, amelyek majd ezután következnek. A várható állomások még a Fotonika, a Kriogenetika, a Nanotechnológia, de vár ránk még az Űrtechnológia újdonságainak egész sora.

Fordította Juhász Attila

MIT HAGYTATOK AZ OLVASÓRA?

Háy János: Kik vagytok ti? Kötelező magyar irodalom – Újraélesztő könyv. Európa Könyvkiadó, Budapest, 2019, 706 oldal

Meggyőződésem, hogy az irodalmat nem lehet tanítani, legfeljebb az irodalomtörténetet. Azt meg minék. Hogy a diákok némi eligazítást kapjanak a rájuk kiszabott kötelező olvasmányokhoz, vagy, ahogy felénk mondják: házi olvasmányokhoz? Ott már nagy a baj, ahol az olvasás kötelezettség, nem pedig belső késztetés folyománya. Nekem még úgy tanították, hogy van egy szerző, aki született valahol, élt, majd meghalt, időközben írt valamit, amit el kellett olvasni. Azt viszont az ósdi tankönyveket átmásoló szerzők például elfelejtették jelezni, hogy Nagyszalonta vagy Zólyom, esetleg Küküllő már nem az akkori Magyarország területéhez tartozik. Nekünk a Vajdaságban, gyerekként meg pláne fogalmunk nem volt a dolgok se akkori, se korábbi állásáról. Mennyivel többet tudhattunk volna meg, ha elmagyarazzák nekünk, miként kerültek ezek a települések egy korábbi államalakulatból más országba, történelmileg mi vezetett eme földrajzi, politikai átrendeződéshez stb. Az irodalom történetének efféle oktatása annyit ért, mint halottnak a csók. És akkor lássuk az irodalomtörténetnek nevezett, teljesen felesleges információsomaghoz csatolt szöveganyagot, az olvasmányokat! Csupa halott iromány, érthetetlen szavak, megmosolyogtató mondatszerkezetek, érthetetlen mondanivalóval. Legalábbis ahogy nekem tanították, meg előttem és utánam nemzedékek sorának. Nekünk még el kellett olvasnunk a ránk kimért kötelező olvasmányokat, manapság viszont mindegyik megtalálható zanzásított formában, idézetek kiemelésével, egy róluk szóló jó beszámoló néhány kattintással letölthető. Mindezt egybevetve, szerintem csődöt mondott az irodalomtanítás, valami új módszerre lenne szükség az újjáélesztéséhez.

Az ilyen módszer létezését bizonyítja Háy János könyve, amelyből most ősz fejjel örömmel tanulom újra a magyar irodalom történetét!

Egykori tanár koromban magam is azt vallottam, hogy az irodalomtörténet-írás-

nak bizonyára feladata minden szerző és a legtöbb mű számbavétele, az idő úgyis átrostálja a felgyülemlett anyagot, tanításkor pedig egy-egy műre, életműre érdemes fölhívni a figyelmet. Ezt teszi Háy János is a kötelező olvasmányok által kijelölt idővonalon, de olyan közvetlenséggel, mintha folyamatosan jelen lett volna az említett szerzők életében és műveik születésének folyamatában. Ehhez rendkívüli terjedelmű ismeretanyagot mozgat meg, mobilizálja fantáziáját, meglovagolja humorát, a ma beszélt ironikus nyelven szólítja meg olvasóját, és nem titkolja kétségeit, mer kérdezni.

Például arról töprengeni, hogy hagyhatjuk-e az értékes szövegeket több száz éves nyelvi burkuk zárványában, vagy érdemes őket onnét kibontani, és ha igen, ki és milyen alapon jogosult az ilyen nyelvi fölszabadításra. (Aki ma azt állítja, hogy érti és élvezi Berzsenyi Dániel versvilágát, az szemérmetlenül festi magát! – teszem hozzá.) A szerző mintha azt állítaná, hogy úgysem tudjuk, milyen volt az egykori megszólalás akusztikája, milyen rezgéseket váltott ki az akkori hallgatóság lelkében, nyelvében, érzelmi skáláján, meg kell próbálnunk a mai viszonyokhoz idomítani, azok által értelmezhetővé tenni régi dolgainkat. Bizony, a nyelv nemritkán paradox módon a megértés akadálya. „Csokonait elrekeszti előlünk a nyelvújítás, Berzsenyi túl komor és mitologikus, Vörösmarty túl dagályos” a mai értelmezhetőséghez, véli a szerző, aki közvetlen, humoros közbevetéseivel, köztételaival oldja a nyelvi-történelmi eltávolodás keltette feszültséget. A XVI. század végváraiban uralkodó mentalitás megértéséhez például a mai Budapest romkocsmáit hívja segítségül, ahol a nyelvek kavalkádjá között halálra is ihatja magát az ember, miközben folyton hadra fogható egy kis torzsalkodás, kakaskodás, duhajkodás erejéig. Tanultuk mi is, hogy a főurak saját törvényeikkel szabályozták alattvalóik életét, Háy viszont elveti az általánosítást, és konkrétan ismerteti ezeket a törvényszámba menő rendelkezéseket, keze alatt életessé válik a múlt, távol áll tőle a megszépítés szándéka, de nem ragad le a bulváros szenzációhajhászásnál, a szennyes öncélú kitergetésénél. Nem esik hanyatt a költői nagyság sokat sulykolt képzete előtt, Balassi korai szerelmi költészete kapcsán leszögezi, hogy az semmivel se különb a mai szerelmes kamaszok verselésénél, istenes versei se magasztosabbak, hiszen egyazon célt szolgálták, az áhított nő kegyeinek elnyerését a szív vagy a hit, a lélek húrjainak pengetése által. Azt sem hallgatja el a szerző, hogy a magyar Don Juannak tekinthető Balassi magatartása több pert akasztott saját nyakába, mint ahány költeményt jegyzett, ám ezzel nem egy poétai magatartásmodellrel előlegezett meg, hanem saját korában léha, tivornyázó habitusa megenyedett, úgyszólván majd-hogynem elvárt volt. Később, Berzsenyi kapcsán a költői nyelv megterheltségéről értekezik, ami a ma is érvényes módszer-

tan mellett feloldhatatlan: „...azt hisszük, hogy érdemes verseket teletűzdelni lábjegyzetekkel, ahogyan manapság minden Berzsenyi-kötetben van, mert akkor megszólal a tudás, az az érzelmi és szellemi energia, ami a költeményekbe bele van tervelve. De nem szólal meg.”

Az irodalomtörténet-írás voltaképpen legendagyártás. Ezt Háy már a számára első magyar költő, Balassi példáján szemlélteti, állítván, hogy a költő alakjában ötvöződik a tényleges figura, aztán az, akit saját maga alkotott meg verseiben, végül az, akit ebből a kettőből gyúrt össze az irodalomtörténet-írás. A végső figurának vajmi kevés köze van a hitelességhez. Háy szerint, ha a reneszánsz poéta szembesülne az irodalomtörténet-írás róla alakított képmásával, nem mondhatna egyebet: „De piszokul kivakartak a szarból...”

Látjuk, nyelvileg oldott a szerző előadásmódja, de szellemi meggyőződését sem rejt véka alá. Említi, hogy Csokonai nemzeti eposzt tervezett írni, ami kapcsán zárójelben megjegyzi: „(Én megvagyok nélküle. Őszintén szólva, az összes nemzeti ász nekem inkább tökfilkó, egy-egy ilyen nemzeti eposznál nálam nem Zalán fut, hanem én, s ebben legfeljebb az isisáz lehet akadály.)”

Általában a lebilincselő történetiszövegszerű, számunkra vonzó stílusú, nyelvezetében bennünket megszólító könyvek kapcsán mondjuk, hogy „lehetetlen”. Lehet-e ilyen „lehetetlen” olvasmány egy irodalomtörténet? Nem hittem, hogy lehet, most tapasztaltam, hogy igen, ráadásul úgy, hogy nem kell feltétlenül kitergetni hozzá a tárgyalt szerző családi szennyesét, emberi kicsinyességét, erkölcsi botlását, de leplezni sem kell azokat. Az életrajz és az életmű steril elkülönítését szorgalmazó elmélet régen dugába dőlt. A kettő termékeny egymásra kopírozásához elbeszélői nyelvre van szükség, nem az adat, nem az elemzés, nem a pletyka érint meg igazán, hanem a nyelv, a közlés módja. Háy érti az olvasó megszólításának módját. Ez pedig az író dolga, nem az irodalomtörténetésé, és íme a bizonyíték, hogy szabad egymástól ellesni a mesterségbeli fogásokat, hiszen az irodalom és a művészet terén legkevesebb az eredetiség, és tömémentelen az utánzás, ami végtére nem eredménytelen, sőt.

Háy „irodalomtörténetében” gyakran – szinte mindig – „meztelen a király”. Madáchról írja, hogy „olyan, mintha egy vidéki libalegelőn felkészített focistát bedobnának a világbajnokságra, s az ott seperc alatt gólkirály lesz”, hiszen dagályos lírája eleve feledhető, drámáiból meg még életművének kutatói szerint is „ember nem olvasna [...] egy büdös sort sem, ha nem a *Tragédia* költője írta volna”.

Tény, hogy Háy olvasatában még a taglalt szerző fizikai adottságai is fontos szerepet kapnak. Nem a művek minősítése során, és nem az elemzés helyett, hanem frappáns hasonlatok kiinduló pólusként. Ady esetében önmaguktól adódnak testi anomáliák: hatodik ujj mindkét kézen, bütykös lábak, lenőtt fülcimpák, és igéző, mások szerint düldelt szemek: „Ezek a később legendássá váló szemek uralkodnak az arcon, ez a hatalmas és mélybarna meleg tónus, ami mindig, a legelviselhetetlenebb pillanatokban is szerethetővé teszi az örök rendbontót. Az is csak később derül ki, hogy bizony a szemóriások gyenge látást rejtenek. Nagy méret és kis teljesítmény. Ezek a szemek lehetnének akár szimbólumai is Ady költészetének: gigan-

Fekete J. József

tikus nagyság és viszonylag szerény tartalmi erő.” Adyról egyébként sincsen túl kedvező véleménye: „Ady szakrális világpótlék [...] amennyiben nem igényelünk vezért énünk mellé, inkább megmosolyogjuk ezt a versbeszédet, kevésbé érezzük, hogy a modern magyar költészet kezdetéről van szó, inkább hogy a 19. századi romantikus versideál utolsó nagy dobásáról. [...] A szerelmes versek túlnyomó többsége beletaknyosodik az érzelgősségbe, amiben, mint másutt is, az önszeretet dominál.”

A szerző nagyon jól tudja, hogy az irodalomtörténet-írás fényesre szidolozta tárgyát, a szerzők morális héroszként, idolként, ikonként emelkednek ki az ugyan-csak megemelt stílusban történelmi-nyelvi közegbe ültetett kvázi valóságból. És nagyon nem kedveli az ikonokat, igyekszik őket visszarángatni a tényleges korviszonyok közé, és visszahelyezni emberi mivoltuk gyarlóságai közé. Móric (megélhetési) grafomániáját az író saját szavaival illusztrálja: „Én addig bírom, míg van papírom.” Második felesége jóval frivolabban fogalmazott ugyanerről az alkotói gerjedelemről: „Magának van egy farka és egy ceruzája. Ez maga. Szíve nincs, lelke nincs, élete nincs. A farka mindig áll, és a ceruzája mindig kész jegyezni.” Mondott is itt bármi kivetnivalót Háy? Nem, csupán a tárgyban két leghitelesebb forrást idézte.

Voltaképpen nem is akkor legizgalmasabb olvasmány a kötete, ha egy-egy szerzőről értekeznek, hanem az állapotrajzaiba épített általánosításai, meglátásai és az ortodox irodalomtörténet-írásnak kiosztott fricskái során, miként Petri György kapcsán fogalmaz: „Mert milyen volt az akkori magyar költészet: egyik oldalon a metaforazuhatag, felezőnyolcas, páros rím, olyan kusza képiség, hogy ha azt követi az ember, az ágytól az asztalig nem tud eljutni, másik oldalról meg a kozmikus agyömlések, tele a molekuláris biológia, a csillagászat és az atomfizika legújabb frázisaival, mintha egy modern tudományos könyvbe valaki belevágott volna egy dinamitot, s mindkettő mögött ott tobzódott kicsit divatjamúlt hacukákban az átszellemült versén.”

Háy János monumentális munkájában azt fürkészi, hogy mit hagytak fejüket irodalomra adó eleink a mai olvasóra kötelező irodalommal lúgozott, születésükkor eleven alkotásaik által. Ehhez pedig a szerzőket is vissza kell rángatni a hullamevvelésgből a pezsgő életbe, hiszen csupán így tudhatjuk meg, hogy kik voltak ők.

Csónakfák 2.

A VAJDASÁGI TISZA MENTE MUZSIKÁJA

Bolyos Miklós

Pendergő tamburazenekar: A vajdasági Tisza mente muzsikája, Vajdasági Magyar Folklórközpont, 2019

Első kiadott lemezével új formában, új módon is jelzi az adai Pendergő zenekar, hogy ők már a vajdasági, sőt az egyetemes magyar népzenei élet egyik meghatározó és irányadó együttese. Aki követi a hangszeres népzene kibontakozásának folyamatait, felfigyelhetett rá, hogy az elmúlt egy-két esztendőben már több olyan hanghordozó is megjelent, amely a mindenkor hallgató számára tamburamuzsikát kínál, és csupán karnyújtásnyira van tőlünk. Tulajdonképpen csak a lejátszásra alkalmas készüléket kell bekapcsolni. Mielőtt azonban a dallamok, dalcsokok és a zenei megfogalmazások boncolásába kezdenénk, álljon itt a muzsikások névsora, akik ezen a kilenc zeneszámon keresztül szolgáltatják a vajdasági Tisza mente muzsikáját. Az együttes prímása és prímamburása Csonka Balázs, basszprímamburán Apró Kristóf és Zombori Péter játszik, Gombis Dénes kontrán, Hajagos Dávid tamburabőgőn muzsikál. Énekhangját Bognár Odett adta a lemezhez, közreműködik még hegedűn Csonka Ferenc, valamint Resócki Rol-

land, aki szavaltatásával kerekíti ki a korongot.

Egy lemez megalkotásához nem elég egy jó muzsikusból álló csapat, hiszen ha nincs megfelelő tematikai alapja a kiadványnak, akkor gyakran megesik, hogy a lejátszott számok halmaza nem ad annyi impulzust a hallgatónak, hogy egy következő alkalommal újra elindítsa a lemezt. Ezúttal azonban mind a csokrok megformáltsága, az előadásmód, mind a zenei üzenet formája több mint helytálló. Már a kiadvány címe is mutatja, egy szűkebb tájegység dallamai, szövegei és zenei értelmezése bontakozik majd ki. Azután már egy-egy összeállítás megnevezésében falvak, városok neve is megjelenik: „Tiszán innen, Tiszán túl, Kanizsáról”, „Borivóknak – Zenta környéki korhelynóták”, illetve „Csárdások Moholról”, ami arra utal, hogy az ezekből a helységekben származó, akár még ma is fellelhető népdalok kerültek a lemezre. A skálát még inkább színesíti, hogy a dallamok eredete és helyi jellege mellett a típusaik is sokrétűek. Találunk a zenés népszokások részletei mellett kifejezetten a tánc alá rendelt muzsikát is, az egyszerű, letisztult falusi ember hangján megszólaló dallamot, valamint boráztatta hangszálak és gondolatok sorait is.

Ahogy említettem, a Pendergő zenekar ezzel a lemezzel nemcsak meghatározó, hanem irányadó is lett. Idén a kizárólag tamburamuzsikát játszó zenekarok közül ők voltak az egyik legaktívabbak. Koncertek, tematikus táncházak, kiadott hanglemez, mind-mind közvetett és közvetlen módon is formálja a publikum zenei ízlését, amire valójában szükség is van. A táncmuzsika, kiváltképp vidékünkön, még néhány esztendeje is szinte egyet jelentett az erdélyi vonósbandák által játszott zenével. Ugyanakkor például Vajdaságban sok évtizedes, de akár azt is mondhatom, évszázados hagyománya van a magyar tamburamuzsikának. Időközben ennek nagy része letűnt, az újabb zenei ingerek hatására a közösség zenei ízlése rétegződött. Minden bizonnyal még ma is csak nyomait keresi annak, amit elődeinktől örökölhettünk. Idővel talán minden a helyére kerül. Több vajdasági zenekar a saját környezete zenéjével jutott magas szintre, ha csak a kiadott hanghordozókat vesszük figyelembe. Egyúttal ez láthatóan alkotókedvet hoz sokak számára.

A Pendergő ezzel a kiadvánnyal egyedi hangzás révén megmutatja, hogy a régít, a hagyatékot hogyan lehet, sőt kell újragondolni, értelmez-

ni, majd közvetíteni. Mindezt úgy, hogy a zenekari hangszerelés az egyik leghagyományosabb. A prímambura vezető és díszítő szerepe alá az egyik basszprímambura az alapdalalmot, míg a másik a melódia tercét játssza. Szinte egyedi módon lépdel, aztán ha kell, akár pattog is a mély regiszter felelőse, a tamburabőgő, amelynek hangját már oly régen hallottuk lemezen. Természetesen a kontra harmonizáló szerepe mellett sem mehetek el szó nélkül, ezúttal is bizonyítja, készen áll a variációra, de tudja, mikor

mennyi fér bele. Az énekhang egyenrangú partnere a hangszerjátéknak. Olykor a leánykérlelő szavait, máskor a férfiak mulatását élheti meg a hallgató.

Letisztult tónust kapunk vissza a Pendergő zenekar első lemezéről, amelyről látszik, az övék, a kezükben van, valójában összetéveszthetetlenül teszi őket. A hallgató számára pedig még egy bizonyíték, hogy a fényképek, hangfelvételfoszlányok, a lejegyzett kotta, valamint az ezt övező történet nyomán a hagyaték bizony újra megelevenedhet.

könyv

ELŐHÍVÁS

George Szirtes: Előhívás. Anyám regénye; Corvina Kiadó, Budapest, 2019

George Szirtes magyar anyanyelvű, Angliában élő költő. Könyve gyászmun-ka. Édesanyja elvesztésének regénye. A kötetnek több különlegessége van: az egyik, hogy visszafelé halad az időben: édesanyja öngyilkossága, súlyos betegsége, 1956-os emigrációjuk, az 1950-es évek budapesti élete, fotográfusi pályakezdése, a holokauszt túlélése, majd az erdélyi gyermekkor a végpont. Apának és anyának nevezi főhőseit, a születése előtti időkről írva pedig igazi nevükön: Magda és László. A kötet másik különlegessége az, hogy bár kis méretben, de fotók is vannak benne, és többféle dokumentumot, emléktöredéket használ. Sebaldnál láthattuk már, milyen nagy szerepe lehet a vizualitásnak a regény olvasatában. A gyász munkát hasonlóképpen – bár a szerkezeti bravúr nélkül – jelenítette meg Győre Balázs *Halottak apja* című regényében. Egyik esetben sem idealizáltak a szereplők, hanem hús-vér emberek, ami a gyászfeldolgozás folyamatát jelzi. Ugyanis a sokkon, a tagadáson és talán a mély depresszió is túl van a szerző, amikor újratерemti szeretett édesanyja alakját. Az édesanyja elvesztése óriási, szavakban kifejezhetetlen veszteség, amely után bár van élet, de már nem ugyano-

lyan, mint volt. A gyász munkával a személyiség beépíti a veszteséget. Ezért nagyon fontos, hogy a szeretett hozzátartozó elvesztésekor ne higgyünk olyan hiedelmekben, hogy az idő majd mindent megold. Az idő nem old meg semmit. Akár évtizedes, elfojtott gyász is felbukkanhat a mélyből, vagy jelentkezhet függőség, betegség formájában. És a gyász az az időszak, amikor nem erősnek kell lenni, hanem épp gyengének, kiadni a fájdalmat, mert a bennragadt fájdalom mérgez. Olyannak is fontos olvasmány lehet ez a könyv, aki maga is gyászol, megnyugvást lelhet benne. Persze a szerző hangsúlyozza, hogy e rekonstrukciójával újratерemti az anya alakját, olyan, amilyennek ő látja. És annyit tud rekonstruálni, amennyi eseményről tudomása van, a többi már a képzelet ter- méke. Például amikor édesanyja George nevű szerelmespárt fotón, a gondolatait ismerhetjük meg. A szerző elmélkedik arról is, milyen nehéz a gyermeknek az anyjában a nőt látni. Egy egészen furcsa epizódot is megoszt az olvasóval, egy szerepjátékot, amelyben az anyja férfinak öltözött be, és úgy várta az apját, de a szerző mint kisgyermek elrontotta ezt a játékot, mert felmászott az ölébe.

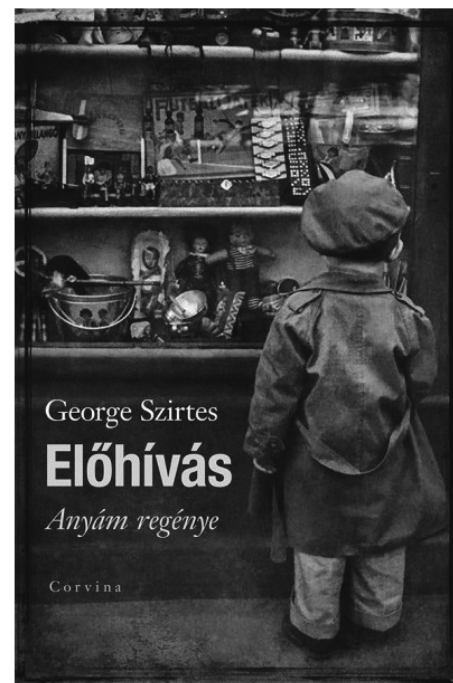
Az édesanyja sikeres nő is volt, aki dolgozott, kétszer is felépítette szakmai pályáját, Magyarországon és a disszidálás után Angliában is.

Édesanyja öngyilkos lett. Az öngyilkosság nehezebben feldolgozható, mint az, ha hozzátartozónk betegségben hunyt el. Ha nehézségi sorrendet próbálunk felállítani veszteség esetén, az élet rendje leginkább a nagyszülő, majd a szülő elvesztése. Ezután jön az öngyilkosság, legnehezebb a gyermek elvesztése. Majd a hozzátartozó eltűnése, ami sajnos gyakori tapasztalat volt a második világháborúban. Aki eltűnik, azt hazavárják, akár egy életen át is, ha nincs bizonyosság a haláláról. Legnehezebb a gyermek eltűnése a hozzátartozó számára.

A kötet eredetileg angolul jelent meg, ezért egy kicsit didaktikusnak érezhetjük azokat a részeket, amelyek a magyar történelemről szólnak. Számunkra ismert, sőt közismert tények, hogy az 1956-os forradalom leverése után a felkelőket bebörtönözték, kivégezték, és mintegy kétszáz ezer ember távozott Nyugatra. Bár kivenni nem lett volna érdemes ezeket a részeket, a kontextualizálás szempontjából fontosak, de el-képzeltető, hogy a magyar olvasó átsiklik fölöttük.

Egzotikus jelenségnek látszik az esküvői képeken, mint egy filmsztár a civilek között – írta a szerző édesanyjáról, amikor örömanya volt az ő esküvőjén. Láthatjuk a képet is. A vizualitás több utat nyit az értelmezésre: az olvasó maga döntheti el, egyetért-e a szerzővel, neki is egzotikus az anyja, vagy

Dr. Tóth Eszter Zsófia

inkább mást jelent számára e fotó. Ma-napság, amikor hozzá vagyunk szokva a képi kultúrához, a gyors ingerváltásokhoz, igen jó ötletnek találok a vizualitás erős jelenlétét a kötetben. A szerző a könyv végén Roland Barthes-ot idézi a fotók apró, megindító részletei kapcsán, amelyek beleszúrnak a nézőbe.

E kötetet több okból is érdemes elolvasni: lebilincselő a szerkesztésmód, és megismerhetünk egy tragédiákkal terhelt életutat befutó önmegvalósító nőt s anyát, akinek elvesztése kiheverhetetlen.

színház

KIÚT AZ ÚJVILÁGBÓL

Tóth Ágota

Szabadkán két színházi bemutató volt októberben, 5-én a Népszínházban, 26-án a Kosztolányi Dezső Színházban. A két előadás a tematikáját tekintve könnyen elemezhető egymással párhuzamban.

A Népszínház Magyar Társulatának új társulatvezetője elsősorban a fiatal közönség megszólítását nevezte meg programjának. A vezetése alatt készült *Újvilág* című első előadásnak is ez a fő célja. Írója és rendezője Pass Andrea magyarországi vendégrendező, témája pedig az 1990-es évek végén Magyarországon divatban lévő szkinhed szubkultúra által bemutatott faji előítélet. A faji és nemzetiségi előítélet sajnos még mindig rendkívül aktuális téma, különösen Vajdaságban. Szabadkán azonban talán kicsit kevésbé tudunk azonosulni ennek az évtizednek a magyarországi problémájával, ugyanis akkor mi itt egészen más jellegű súlyos helyzettel küzdötünk. Annak ellenére, hogy éppen ezekben az években Magyarországon voltam gimnazista, és az iskolámban is voltak szkinhedek, nem éreztem magaménak az előadás alatt bemutatott problémát, valószínűleg azért, mert azok az évek számomra a háborútól való félelemről, a barátaim és családtagjaim frontra való behívásáról, majd a bombázásról szóltak. De ez volt a kisebbik gondom a kibontakozó drámát figyelve.

Az előadás főszereplője egy tizenhat éves lány, Kata (Greguss Lilla), akinek a szülei (G. Erdélyi Hermína, Pálfi Ervin) épp most váltak el, és az édesanyjával az Újvilág nevű panelház egyik lakásába költözik. A válás és az azt megelőző élmények miatt haragszik a szüleire, bemutatva a társadalmi sztereotípiák teljes tárházát, amit a kamaszokról ismerünk. A bérházban megismerkedik két hasonló korú szkinhed fiúval (Baráth Attila, Nyári Ákos), akik nagyon örülnek az új szomszédoknak, mert őelőttük abban a lakásban cigányok éltek, akiknek a legkisebb bűnük az, hogy lopnak. Ezek a fiúk, meggyőződésük szerint, az „újvilág” építői. A lány kezdetben nem szimpatizál a fiúk eszméivel, de lassan a szülei miatti keserűség arra indítja, hogy közérjük álljon. Nagy szerepe van ebben annak, hogy mindkét szülő liberális értelmiségi, a lány sorsa predestinálva van egy ilyen helyzetben, amikor a szülei ellen kell szembefordulnia. Sztereotípiák sztereotípiáit hátán tehát, és valószínűleg akkor lepődnek meg, ha miután a lány már teljesen azonosul a cigány- és zsidógyűlölettel, nem derül ki, hogy felmenői mindkét ágról zsidók voltak. (A témának egyébként vannak rendkívül jó, kliséktől mentes filmfeldolgozásai, pl. *A hitetlen* és az *Amerikai história X* című filmek, amelyeket minden gondolkodó embernek látnia kell.) A zsidó ősökről a lány természetesen nem tudott, szülei most árulták el neki, miután szkinhed lett maga is. Ezután az előadás tetőpontja az, amikor az egyik fiú úgy összeveri az általuk biciklilopással meggyanúsított szomszéd cigány fiút, hogy az kórházba kerül. A tárgyalást természetesen megnyerik, mert közös hazugságot adnak elő, és a bíróság nyilván nekik hisz, nem a romáknak. Az előadás úgy ér véget, hogy Kata egy monológban elmondja a közönségnek, hogy innentől kezdve nem szeretne azon az úton továbbmenni, amely ebbe az „újvilágba” vezet.

Nagyon nagy tévedésnek tartom ezt az előadást itt Szabadkán, elsősorban nem a fentebb már említett furcsa történelmi szituáció miatt, hanem azért, mert éppen itt, Szabadkán szinte hetente éri a mi gye-

A Népszínház Magyar Társulata: Újvilág

reinket ugyanilyen atrocitás. Ma, amikor ezt a cikket írom, november elseje van, tegnap este heten vertek össze botokkal egy magyar fiút forgalmas helyen úgy, hogy a fejét össze kellett varrni. Szeptemberben egy diákomat nem messze ettől a helytől szintén úgy összeverték, hogy varrni kellett a fejét. Rendőrségi bejelentés történt, tárgyalás azóta sem volt. Nagyon sok diákkal esik ez meg újra és újra, évek óta. A támadások mindig a magyar gyerekek ellen történnek. Elkésztető és felháborító, hogy nem tesz a közösségünk semmit annak érdekében, hogy a saját gyerekeit megvédje, és akkor még a színházban azzal szólítják meg őket, hogy egy átfordított szituációban minket mutatnak be bűnösökként, miközben áldozatok vagyunk. Nem vitatom az előadás értékét és fontosságát Magyarországon, nem ott élek, nekem más problémáim vannak. Azaz sincs gond, hogy külföldi vendégmü-

vészek vesznek részt színházaink előadásában, sőt fontos és jó dolognak tartom, de azt gondolom, hogy súlyos hiba ennyire tapintatlannak és érzéketlennek lenni közösségünk egyik legnagyobb problémájával szemben. A mi gyerekeinket nem fenyegeti az a veszély, hogy agresszorok lesznek, mert amikor verik őket, védekezni sem mernek, hogy ne kapjanak még többet. Az előadásban azonban megmutatkozik több olyan probléma, amely igazán közel áll a megcélzott korosztályhoz, ilyen pl. a szülőikkel szembeni elutasítás, a válás traumája, a korosztályi kirekesztettség, a magány. Kár, hogy ezek mellett elsiklottak az alkotók.

A Kosztolányi Dezső Színház 2019/2020-as évadának első bemutatója a Kondacs Gergely–Kucsov Borisz: *A kút nem a kiút* című előadás, amelynek rendezője Kucsov Borisz, és a színház három színésze játssza: Búbos Dávid, Kucsov Borisz,

Mészáros Gábor, műfaji meghatározása western moráldráma. Őszintén szólva az előadás utolsó jelenetéig nem tudtam mit kezdeni a westernelemekkel: a cowboy-cizmával, kalappal, attitűddel, lovaglással stb. Attól féltem, hogy valami erőltetett, öncélú poénkodásról van szó, ami – a rendező eddigi munkáit ismerve – furcsa lett volna.

Az előadás témája szintén rendkívül aktuális: a kivándorlás. Mint azt megszokhattuk ebben a színházban, nem egy lineáris vonalvezetésű, állandó karaktereket kibontó történetet láthatunk. Különböző – leginkább parodisztikus – jelenetekben ismerjük meg más-más férfiak tépelődését a menni vagy maradni kérdésben; vagy a már kivándorolt vendégmunkások az itthon maradtakat nyugtatgató, „minden rendben” kommunikációja közben a megalázottság és egyéb nehézségek miatt szenvedő élethelyzeteit. Az előadás során a közönség sokat nevet, hiszen egymást követik a nyelvi játékok, komikus helyzetek, westernkliséket parodizáló jelenetek, de a vége felé közeledve egy csúcsponton Kucsov Borisz szívbe markoló dühös kirohanása után, amely az itthon maradtak szégyenéről szól, ugyanakkor az itthon maradásért könyörög, egyre inkább lírává válik. Az utolsó előtti jelenetet megelőzően a három férfi, miután hazaköltözött a külföldi vendégmunkás létéből, drogok hatása alatt a földön fekvő a vágyairól beszél: jachtokról, rengeteg pénzről, piros Ferrariról és hasonló dolgokról – gyermeki illúziókról. Az előadás eddig a pontig nagyon dinamikus, színes, hangos, itt kezd el lecsendesedni, majd a következő jelenet már szöveg nélküli, egy kisfiút ábrázoló báb mozgató Búbos Dávid és Mészáros Gábor kialakít egy gyerekszobát, amelybe a bábót ültetik, körberakják játékokkal, majd a hátsó színpadfalra vetített éjszakai csillagok áramlásában megjelenik egy hatalmas indiántollas fejdíszben az indián, szépen lassan a bábíg megy, és ott megáll. Így van vége az előadásnak, és – legalábbis számomra – ezzel a képpel nyer értelmet a teljes szimbólumrendszer. A kivándorlás mozgatórugója – térségünkben – a jobb megélhetés, ami legtöbbször az apa külföldi munkavállalásával kezdődik, és ennek a gyökere valahol még a gyerekszobában keresendő, a cowboyok és indiánok harcában, és sokszor a már felnőtt férfiak is ezeket a gyerekkorukban dédelgetett illúziókat kergetik, amikor a jobb jövő hitében útra kelnek.

Talán a felelős felnőttlét éppen a gyermeki illúziók elhagyásával kezdődik, az aktuális helyzet megértésével és érett kezelésével. Ez a két előadás akár erről is szólhat.

Kosztolányi Dezső Színház: A kút nem a kiút